Πρβ. καὶ Bernard Andreae, Fixpunkte hellenistischer Chronologie, Festschrift für Nikolens Himmelmann, Maina 1989, 237-244, σ. 240 (Μητρόδωρος), σ. 242 (Καρνεάδης).

20. Εἰδικῶς περὶ τῆς προτομῆς τοῦ Καρνεάδου ἰδέ: G. Finati, Solone-Licurgo-Carneade, Tre busti, Real Museo Borbonico, Vol. Sesto, Napoli 1830, Tav. XI' Documenti inediti per servire alla storia dei Musei d' Italia pubblicati per cura del Ministero della Publica Istruzione, Vol. Primo, Firenze/Roma 1878, 184 No. 146' Vol. Quarto, Firenze/Roma 1880, 185 No. 40 (F. 146)' Illustrierter Führer des Nationalmuseums Neapel, Napoli, G. di Petra ed altri, s.a., 84 [Korridor Homers Rechte Wand: 1115 (6131X:) Angebliche Büste des Karneades. Grobe Arbeit]'' Gisela M.A. Richter, The Portraits of the Greeks, Vol. Two, The Phaidon Press, Oxford 1965, 248-249 Nos 1682-1688, ἰδίᾳ 1682-1684' Abridged by R.R.R. Smith, Oxford 1984, 152-155. Πρβ. καὶ Archäologisches Institut der Universität Göttingen, Die Skulpturen der Sammulung Wallmoden, Göttingen 1979, 113 Nr 63 (Büste eines Philosophen)' Kunstwerke der Antike, R. Käppelli-E. Berger, Antikenmuseum, Basel, Inv. 201, A 19' Albanien. Schätze aus dem Land der Skipetaren, Ausstellung im Roemer-Pelizeus-Museum, Hildesheim 1988, 299 Nr. 179 (Büste vom Typ des «Karneades», Tirana, NHM 1362, Marmor, Apollonia, H.: 54cm, Röm. Kopie des 2. Jhdts n. Chr. Ner. Ceka). Roma, D.A.I., Photothek, Kasten P 110/1.

21. Πρβ. The J. Paul Getty Museum-Guide to the Villa and its Gardens, Malibu 1988, ἐξώφυλλον, πρὸ σελ. 1, 5, 36, 41, 45.

22. Γ. Σ. Κορρές, 'Αναδρομαὶ εἰς τὸν Νεοκλασσικισμόν, 'Αθῆναι 1977, 104-110. Τὰ ἀγάλματα εἶχον κατασκευασθῆ εἰς τὴν Ziegelfabriks- und Baugesellschaft, εἰς Βιέννην.

23. Στυλιανός Γ. Κορρές, Αἱ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ περιγραφόμεναι Εἰκόνες ἐν τῷ «περὶ τοῦ οἴκου» ἔργου αὐτοῦ, 'Εν 'Αθήναις 1947, σσ. 51.

24. Δημ. Παντερμαλῆς, Δίον, 'Αρχαιολογία, τεῦχος 33, Δεκέμβριος 1989, 5-53, ἰδίᾳ, σ. 8 (εἰκών), σσ. 40-45.

25. Αὐτόθι, σ. 53 (λεζάντα).

Kulturgeschichte der antiken Welt, Band 27. **Barbara Deppert-Lippitz, Griechischer Goldschmuck,** Verlag Philipp von Zabern, Mainz 1985- ISBN 3-8053-0479-X, 322 Seiten mit 225 Textabbildungen und 32 Farbtafeln. 59,80 DM

'Η βιβλιοκρισία καὶ παρουσίασις ἑνὸς ἔργου* ἀποσκοπεῖ νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς εὐρυτέρους κύκλους τὴν ἔκδοσιν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ καί, μάλιστα, ὅπως πλείονες βιβλιοκρισίαι περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔργου δημοσιεύονται ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημόνων εἰς περιοδικὰ καλύπτοντα, συνολικῶς, περισσοτέρους κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ.

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἑκάστοτε διάφορος θεώρησις τοῦ ὑπὸ παρουσίασιν ἔργου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προτείνωνται παντοῖαι παρατηρήσεις ἀποσκοποῦσαι εἰς τὴν πληρεστέραν ἀντιμετώπισιν θεμάτων καὶ θιγομένων προβλημάτων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἔρευνα χωρεῖ καί, μάλιστα, ὅπως ἐμφανίζονται τὰ κρινόμενα ἔργα νὰ ἔχουν ὑπερκερασθῆ δι' ἄλλων ἐκδόσεων ἤδη κατὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπακολουθουσῶν βιβλιοκρισιῶν.

Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸ ὑπὸ παρουσίασιν ἔργον ποὺ ἐμφανίζει (παραλλήλως πρὸς πλῆθος συγχρόνων δημοσιεύσεων καὶ ἄλλων ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφερόντων εὑρημάτων) ποικίλας ἀρετὰς εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ παρουσιάσῃ εἰς ἄκρως περιεκτικὴν μορφὴν μίαν σφαιρικήν/συνολικὴν εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως, τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς τῶν παντοίων χρυσῶν κοσμημάτων, τῆς χρήσεώς των, τῶν ἐπιβιώσεων καὶ ἀναβιώσεων διαφόρων μορφῶν. Γενικῶς εἰπεῖν, τὸ ὑπέρμετρον πλῆθος τῶν θιγομένων θεμάτων, ὁ πλοῦτος τῶν στοιχείων καὶ ἡ σχετικὴ ἐνημέρωσις ἐπιτρέπουν εἰς τὸ πόνημα τοῦτο νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀξίαν του καὶ ἴσως ἐπανέκδοσίς του εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον θὰ ἐπέτρεπε νὰ διατηρηθῇ ὡς ἐγχειρίδιον

ἐπὶ μακρόν, διὰ τὸν ἐπιστήμονα, τὸν φοιτητήν, τὸν συλλέκτην, τὸν ἐνδιαφερόμενον ἀναγνώστην.

Προελληνικὴ περίοδος (σελ. 11-14)

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον, «Αἱ ἀρχαί», καλύπτουν τὸν πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν λακκοειδῶν τάφων κόσμον καὶ περιορίζονται εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Τὰ παλαιότερα, οὐσιαστικῶς, κοσμήματα τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ ἀνάγονται εἰς τὸ ΒΑ Αἰγαῖον, εἰς τὴν Εὔβοιαν, εἰς τὴν προανακτορικὴν Κρήτην, τὴν σύγχρονον Πρωτοκυκλαδικὴν ΙΙ περίοδον, ἐνῷ παραλλήλως, ἐμφανίζονται καὶ ἄλλα, ὡς ὁ θησαυρὸς τῆς Θυρεάτιδος καὶ τὰ προβληματικά, κατά τινας, ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰς τὴν Πρωτοελλαδικὴν ΙΙ περίοδον χρονολογούμενα κοσμήματα τοῦ Ἀμφείου[1]. Ἡ χρυσοχοϊκὴ τέχνη εἶχε ἀνθήσει, τέλος, καὶ εἰς τὸ Νυδρὶ τῆς Λευκάδος.

Τὰ τελευταῖα πορίσματα περὶ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Πριάμου[1] , πέρα τῶν ἀστηρίκτων κατηγοριῶν περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ συνόλου τούτου[2] καὶ τῆς τεκμηριωμένης ὑποστηρίξεως περὶ τῆς γνησιότητός των ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ μελετητοῦ τῆς κεραμικῆς τῆς Τρωάδος κατὰ τὴν Πρωτοχαλκῆν ἐποχὴν Δρ D. Easton[3] ὀφείλονται εἰς τὸν ἐν Erfurt ἐπιδιδόμενον εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνασύστασιν τῶν κοσμημάτων τοῦ ἀγνοουμένου θησαυροῦ[3] ἔγκριτον χρυσοχόον Wolfgang Kuckenburg, ὁ ὁποῖος, μεταξὺ ἄλλων, ἐπέτυχε νὰ ἀξιοποιήσῃ, πρῶτος αὐτός, τοὺς τέσσαρας διαχωριστὰς (ὁδηγοὺς) καὶ νὰ δημιουργήσῃ πρωτόγνωρο τριμερὲς διάδημα[4].

Συνολικὴ θεώρησις τοῦ ὑλικοῦ ἐπετεύχθη μὲ τὴν συνθετικὴν ἐργασίαν τῆς Od. Sargon, Les Bijoux préhelléniques, Paris, Geuthner, 1987, ἡ ὁποία παρουσίασε τὴν ἐξελικτικὴν πορείαν τῶν διαφόρων τύπων κοσμημάτων μὲ ἱκανοποιητικήν πως βιβλιογραφικὴν ἐνημέρωσιν.

Οἱ λακκοειδεῖς τάφοι τῶν Μυκηνῶν (σελ. 15-30)

Ἡ Barbara Deppert-Lippitz παρουσιάζει ἰδιαιτέρως τὰ εὑρήματα τῶν ταφ. κύκλων τῶν Μυκηνῶν, διακρίνουσα τὸ ὑλικὸν εἰς περιδέραια, ἐνώτια, περιβραχιόνια, δακτυλίους, περόνας κ.ο.κ. Συγχρόνως, παραθέτει καὶ ἀναγκαίας ἀναγωγὰς εἰς ἄλλα παραδείγματα ἐκ τοῦ αἰγαιακοῦ χώρου, ὡς περὶ τῶν ἐκ συμπαγοῦς χρυσοῦ ἐνωτίων ἐκ τοῦ γυναικείου τάφου Α ΙΙΙ καὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀπεικονίσεων εἰς Ἀκρωτῆρι Θήρας[5], ἀλλὰ τὸ ἐρώτημά της περὶ τοῦ τόπου κατασκευῆς τῶν χρυσῶν ἐνωτίων τῶν Μυκηνῶν (σ. 22) παραμένει ἀναπάντητον ἅπαξ καὶ δὲν ἔχει ἀνασκαφῆ τὸ νεκροταφεῖον τοῦ Ἀκρωτηρίου. Συναφὲς ἐρώτημα δυνατὸν νὰ ἐπανατεθῇ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χρυσῶν ἐνωτίων τοῦ αὐτοῦ τάφου Α ΙΙΙ, τὰ ὁποῖα ἀνέρχονται[6] εἰς τέσσαρα, ἐνῷ αἱ ταφεῖσαι ἦσαν τρεῖς.

Εἰς τὰ χρυσᾶ περιδέραια προσθετέον τὸ τῆς Περιστεριᾶς (1976), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ πτηνοσχήμων ψήφων[7]. Τὰ ὅλως σημαντικὰ συμπεράσματα περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς τεχνικῆς διακοσμήσεως τῶν ΜΕ ΙΙΙ/ΥΕ Ι χρυσῶν διαδημάτων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς συγγραφέως, ὡς καὶ ἡ κατάταξις τοῦ ὑλικοῦ ὑπὸ τῆς N. Kling[8]. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν στρογγύλων ροδάκων τοῦ τάφου Α ΙΙΙ ὡς διακοσμήσεως τῶν ταφικῶν ἐνδυμάτων (σάβανα) καλὸν θὰ ἦτο νὰ ὑπῆρχε καὶ ἡ ἀποκατάστασις ἡ προταθεῖσα τῷ 1912[9].

Τὰ κοσμήματα τῆς ἐποχῆς τῶν λακκοειδῶν τάφων (ΜΕ ΙΙΙ/ΥΕΙ-ΙΙ) ἀποτελοῦν μεῖζον κεφάλαιον εἰς τὴν κατανόησιν τῆς λαβούσης χώραν ὁμαλῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς ΜΕ εἰς τὴν ΥΕ ἐποχὴν καὶ αὐτὸ διότι τὸ μὲν ὑπῆρξαν αἱ ἀποδείξεις τῆς συνεχίσεως τῶν αὐτῶν ἐθίμων ταφῆς[10] τοῦ ἑλλαδικοῦ/ἠπειρωτικοῦ πληθυσμοῦ, ἐθίμων ταφῆς ποὺ διεπιστώθησαν ὅμοια εἰς τὴν Ἀνατ. καὶ Δυτ.

Πελοπόννησον, τὸ δὲ συνέτειναν (μετὰ τῆς κεραμικῆς) εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως τῶν τεχνικῶν κατασκευῆς τῶν διαφόρων κτερισμάτων καὶ τῆς χρονολογήσεώς των. Ἰδιαιτέρως, ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω ὅτι τὰ ἔθιμα ταῦτα ὑποδηλοῦν ἐμμέσως ὅτι δὲν ἐσημειώθη οὐσιαστικὸς ἐποικισμὸς ἐκ Κρήτης, ἀλλὰ ἁπλῆ ἀνταλλαγὴ προϊόντων διὰ μέσου τῶν ἐμπορικῶν ἐπικοινωνιῶν καὶ μόνον.

Τὰ πρόσφατα εὑρήματα, εἴτε ἐκ τοῦ λακκοειδοῦς τάφου πρὸ τοῦ τείχους τοῦ οἰκισμοῦ τῆς Κολώνας Αἰγίνης[11] εἴτε τοῦ ΜΕ τύμβου ἑνὸς γένους εἰς Ἀσίνην[12], ἐπεβεβαίωσαν τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τῶν διακοσμητικῶν μοτίβων καί, ἰδίᾳ, τῶν ἐφαρμοσθεισῶν τεχνικῶν διακοσμήσεως τῶν χρυσῶν διαδημάτων κατὰ τὰς διαπιστώσεις τοῦ Oliver Dickinson (1977)[13].

Τὰ εὑρήματα ἐκ τοῦ μικροῦ ὑπὸ τὸν ἀναλημματικὸν περίβολον τοῦ θολωτοῦ τάφου 1 τῆς Περιστεριᾶς τετραπλεύρου μὲ ἐσωτερικὰς ἐστρογγυλευμένας γωνίας ἐπιφανειακοῦ τάφου μὲ οἰκογενειακὰς ταφὰς τῆς ΜΕ ΙΙΙ περιόδου παρουσιάζουν ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν ἀντίστοιχα κτερίσματα πρὸς τὰς ταφὰς τῆς αὐτῆς περιόδου τῶν Μυκηνῶν καὶ ἀρκεῖ νὰ μνημονευθοῦν ὁ χρυσοῦς κάνθαρος, ποὺ ἀποτελεῖ πρότυπον τῶν τεσσάρων πηλίνων κανθάρων 611-614 τοῦ τάφου Α ΙΩ, αἱ ἀτρακτοειδεῖς ταινίαι, ποὺ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς διαφόρους τάφους τῶν Μυκηνῶν καὶ εἰς τοὺς θολ. τάφους 1-2 Ρούτση Μυρσινοχωρίου, τὸ περιδέραιον μετὰ τῶν πτηνοσχήμων ψήφων, ἀντιστοίχων πρὸς τὰς τοῦ τάφου Β-Ο, οἱ χρυσοῖ, ὁμοίως, ρόδακες μετὰ συμφυοῦς σωληνίσκου ἐξαρτήσεως, ποὺ παρουσιάζουν τὸ αὐτὸ διακοσμητικὸν σύνολον ὡς καὶ ὁ ἐκ χαλκοῦ ρόδαξ τῆς παιδικῆς ταφῆς τῆς Τίρυνθος, ἔτι δὲ τὰ δείγματα κιτρίνης μινυακῆς κεραμεικῆς, ἀντίστοιχα πρὸς τὰ τοῦ ταφικοῦ κύκλου Β τῶν Μυκηνῶν[14]. Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἀνήκουν εἰς ἓν μεῖζον σύνολον ἐξικνούμενον ἀπὸ τοῦ Κακοβάτου καὶ τῆς Περιστεριᾶς μέχρι τῶν θολ. τάφων τοῦ Ἐπάνω Ἐγκλιανοῦ, τοῦ Ρούτση Μυρσινοχωρίου, τῆς Κουκουνάρας, τοῦ τάφου 5 Νικητοπούλου εἰς τὸ πρωίμων μυκηναϊκῶν χρόνων νεκροταφεῖον εἰς Τουρκοκίβουρα Νιχωρίων Καρποφόρας[15] καὶ τῶν Σωτηριάνικων, τὸ ὁποῖον σύνολον ὑποδηλοῖ τὴν ταυτότητα τοῦ πληθυσμιακοῦ παράγοντος εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἀνατ. καὶ Δυτ. Πελοποννήσου.

Ἰδιαίτερον διαφέρον παρουσιάζουν καὶ αἱ μετρήσεις τῶν ἰχνοστοιχείων τῶν χρυσῶν κτερισμάτων τῶν λακκοειδῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν καὶ τῶν δύο παλαιοτέρων τάφων τῆς Περιστεριᾶς. Τὰ δύο ταῦτα σύνολα ἐξητάσθησαν ὑπὸ τοῦ δρ. Axel Hartmann καὶ τοῦ καθηγ. δρ. Ulrich Zwicker (Erlangen) ἀντιστοίχως καὶ παρουσιάζουν σαφεῖς ἐνδείξεις ὅτι ἡ προέλευσις τοῦ χρυσοῦ ἦτο διάφορος, μᾶλλον ὅτι συγχρόνως εἰσήγοντο ποσότητες χρυσοῦ ἐκ δύο τοὐλάχιστον, ἂν μὴ ἐκ τριῶν διαφορετικῶν περιοχῶν[16]. Ἡ ΜΕ ΙΙΙ/ΥΕ Ι περίοδος, οὐσιαστικῶς, δὲν ἀποτελεῖ μεταβατικὴν φάσιν, ἀλλὰ περίοδον διαμορφώσεως τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ δυνατὸν νὰ ἀποκληθῇ εἰς τὸ σύνολόν της Πρωτομυκηναϊκὴ περίοδος. Ἡ τελικὴ προσφορὰ τοῦ ἀνασκαφέως τῶν Μυκηνῶν Γεωργίου Ε. Μυλωνᾶ ὑπῆρξε τὸ ἔργον του «Πολύχρυσοι Μυκῆναι», Ἀθῆναι 1983 καὶ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τοπικὴν ἀνάπτυξιν, ποὺ προηγεῖται εἰς πλοῦτον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πολιτισμοῦ τῶν νεκρῶν τῶν δύο ταφικῶν κύκλων, ἐνῷ εἰς τὸ Ἄργος ἔχομεν ἐκτεταμένα νεκροταφεῖα πληθυσμοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐσχημάτιζον τύμβους. Τὸ ἱππόβοτον Ἄργος ὑστερεῖ, κατὰ τὰ εὑρήματα[17], εἰς σημαντικὸν ποσοστὸν ἔναντι τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργείου πεδίου καὶ εἶναι ἀβέβαιον κατὰ πόσον εἰς τὸ μέλλον θὰ προέλθουν πολύχρυσοι καὶ πολυήλεκτροι τάφοι ὡς εἰς τὰς Μυκήνας.

Ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ χρυσοῦ κατὰ τὴν Πρωτομυκηναϊκήν, ἰδίᾳ, περίοδον, δέον ὅπως σημειωθῇ ἡ πρωτοβουλία τοῦ καθηγ. δρ. Philip P. Betancourt, ὁ ὁποῖος ἔχει διοργανώσει πλείονα μέχρι τοῦδε συμπόσια εἰς Temple

University μὲ θέμα τὴν 'Εποχὴν τῶν λακκοειδῶν τάφων καὶ τὸν χρυσὸν κατὰ τὴν 'Εποχὴν τοῦ Χαλκοῦ, κατὰ τὰ ὁποῖα συμπόσια ἀνεπτύχθησαν θέματα ὡς «'Ενδείξεις περὶ τοπικοῦ ρυθμοῦ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν χρυσῶν διαδημάτων τῶν Μυκηνῶν» ὑπὸ τῆς Barbara Kling, «Λακκοειδεῖς τάφοι εἰς Νιχώρια» ὑπὸ τῆς Nancy C. Wilkie καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ καθηγ. Σπυρ. Ε. 'Ιακωβίδου μὲ θέμα «Λακκοειδεῖς τάφοι ἐκτὸς τῶν Μυκηνῶν» (TUAS 6, 1981, 17-28).

'Ο καθηγ. James Muhly ἀνέπτυξε τὸ θέμα «'Αναλύσεις χρυσοῦ καὶ πηγαὶ χρυσοῦ κατὰ τὴν 'Εποχὴν τοῦ Χαλκοῦ» καὶ ἡ δρ. Ellen N. Davis τὸ θέμα «'Ο χρυσὸς τῶν λακκοειδῶν τάφων - 'Επαφαὶ μὲ τὴν Τρανσυλβανίαν» (TUAS 8, 1983). Τέλος, ὁ δρ. Robert Laffineur ἐνεφάνισε τὴν Μυκηναϊκὴν καλλιτεχνικὴν κοινήν, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς χρυσοχοϊκῆς (TUAS 9, 1984). Συναφὲς ὑπῆρξε καὶ παλαιότερον θέμα τοῦ καθηγ. James D. Muhly «Μέταλλα καὶ Μεταλλουργίαι εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς 'Υστέρας 'Εποχῆς τοῦ Χαλκοῦ» (TUAS 5, 1980). Εἰς τὸ αὐτὸ πλέγμα ἐμφανίζονται καὶ αἱ συνθέσεις τοῦ καθηγ. δρ. Bernhard Haensel «Μυκῆναι καὶ Εὐρώπη»[18] καὶ ἄλλης συλλογικῆς περὶ τῆς νήσου Σίφνου, ποὺ παρουσιάζει ἰδιαίτερον διαφέρον διὰ τὸ σύνθετον τῆς ἐρεύνης, ποὺ ἀπεσκόπει εἰς τὴν κατανόησιν τῆς συμβολῆς τῆς νήσου εἰς τὴν παραγωγὴν χρυσοῦ, μολύβδου καὶ ἀργύρου κατὰ τὴν 'Εποχὴν τοῦ Χαλκοῦ[19].

Συνθετικαὶ μελέται εἰδικῶς περὶ τῆς χρυσοχοϊκῆς κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν 'Εποχὴν ἀνήκουν εἰς γυναικείαν γραφίδα, ὅπως τῆς Elizabeth Goring, A Survey Bronze Age, Jewellery Production in the Aegean Region, M.A., Univ. of Birmingham, 1977, μὲ ἐπὶ μέρους ἑνότητας ποὺ φέρουν τὸν τίτλον: I. Materials, Sources-Production Techniques-Working Techniques, II. The Workshop and Tools, For Heating processes, Goldworking processes and production of glass and faience, Stone bead manufacture, Raw materials, III. The Craftsman, IV. The Jewellery, V. The Significance of the Jewellery καὶ τῆς Χριστίνας Α. Τελεβάντου, Κοσμήματα ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ Θήρα, ΑΕ 1984, 14-54, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑλικοῦ τῶν τοιχογραφιῶν[20].

"Ινα ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν γνωριμίαν τῶν ἐπὶ μέρους κτερισμάτων τῆς 'Εποχῆς τῶν λακκοειδῶν τάφων, ἴσως χρησιμεύῃ ἡ ταύτισις τῶν ψήφων τοῦ περιδεραίου τοῦ τάφου Β-Ο πρὸς πτηνὰ εἰς ἀπόλυτον ἀφαίρεσιν μὲ ἀνεωγμένας τὰς πτέρυγας (σ. 21).

Περὶ τῶν περονῶν (σ. 30) μετὰ κεφαλῆς ἐξ ὀρείας κρυστάλλου γνωρίζομεν ὅτι εἶχον χρησιμεύσει ἀρχῆθεν (ΜΕ ΙΙΙ/ΥΕ Ι) ὡς κόσμος περίτεχνος τῆς κομμώσεως καὶ εἰς αὐτὸ βοηθοῦν τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα καὶ διαπιστώσεις τῆς 'Αθ. Κάντα ἐκ τοῦ ΥΕ ΙΙΙ Γ περιόδου νεκροταφείου τῆς ὁδοῦ Τριπόλεως, αἱ διαπιστώσεις τῆς δρ. Αἰκατερίνης Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, ὡς καὶ τὸ θεμελιῶδες ἔργον τῆς δρ. Imma Kilian-Dirlmeier[21]. Πάντοτε βασικὸν στοιχεῖον παραμένει ἡ ἀπόδοσις τῆς μετὰ περόνης μορφῆς β εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῶν τριῶν γυναικείων μορφῶν εἰς τὸ δωμάτιον 3 τῆς Ξεστῆς 3 τοῦ 'Ακρωτηρίου Θήρας. "Ισως τὸ πρότυπον συνέκειτο ἐκ χρυσοῦ[22]. Αἱ περόναι συνέκειντο ἐκ διαφόρων ὑλικῶν καὶ εἰς τὴν πρώτην σειρὰν διαφέροντος κατατάσσονται αἱ χρυσαῖ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκ χαλκοῦ καὶ ὀρείας κρυστάλλου τοῦ τάφου Α ΙΙΙ καὶ τῶν τάφων Β-Ο, Β-Υ, ἐνῶ ἐνδιαφέρον σύνολον κατὰ τὸ πλῆθος των, ἀποτελοῦν αἱ ὀστέϊναι.

Οἱ διαχωρισταὶ ἢ ἄλλως ὁδηγοὶ ἀποτελοῦν πόλον ἕλξεως διὰ τὴν ὀρθολογιστικήν των χρῆσιν καὶ ἀποτελοῦν ἐπίκεντρον διαφέροντος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνασύνθεσιν τῶν ἐξ ἠλέκτρου καὶ ἐξ ὑαλομάζης περιδεραίων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. 'Ο ὑπογραφόμενος εἶχεν ἀσχοληθῆ περὶ τὸ θέμα ἤδη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τόμου Temple University Aegean Symposium 6, 1981 καὶ εἶχε ζητήσει τὴν ἀνασύνθεσιν τοῦ ἐξ ἠλέκτρου περιδεραίου Β-Ο 6857, τὸ ὁποῖον ἐνεφανίσθη ὑπὸ

τὴν νέαν του μορφήν, τὴν ἀπορρέουσαν ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ ἀνασκαφέως, κατὰ τὴν ἐπιτυχεστάτην ὑπὸ τοῦ καθηγ. δρ. Bernhard Haensel καὶ τοῦ Ὑπ. Πολιτισμοῦ εἰς Βερολῖνον ὀργανωθεῖσαν καὶ ἐπιδειχθεῖσαν Μυκηναϊκὴν ἔκθεσιν μὲ εὑρήματα ἐξ Ἑλλάδος καὶ Κεντρ. Εὐρώπης[23]. Ἤδη ἔχει ἀνασυσταθῆ τὸ περιδέραιον ἐξ ἠλέκτρου τοῦ θολ. τάφου 2 Περιστεριᾶς εἰς τὸ Μουσεῖον Χώρας Τριφυλίας καὶ ἔχει ζητηθῆ ἡ ἀνασύνθεσις τοῦ Β-Ο 6857 ὡς καὶ ἄλλων περιδεραίων ἐκτιθεμένων κατὰ πρόχειρον τρόπον εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν Αἴθουσαν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Τὰ περιδέραια ταῦτα ἐμφανίζουν τὴν αὐτὴν εἰκόνα ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἐκ Κεντρικῆς Εὐρώπης γνωστὰ παραδείγματα[24].

Αἱ χρυσαῖ μετὰ τεσσάρων ἢ ἓξ σπειρῶν ἑκατέρωθεν κεντρικοῦ διατρήτου ἄξονος ψῆφοι ἐκ τοῦ τάφου Α ΙΙΙ τῶν Μυκηνῶν ἔχουν, ὡς γνωστόν, παράλληλον εἰς τὸν τάφον Δ τοῦ λόφου τοῦ Ἐπάνω Ἐγκλιανοῦ τῆς αὐτῆς Πρωτομυκηναϊκῆς περιόδου. Πέρα τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλα παλαιότερα παραδείγματα, προερχόμενα ἐκ Τροίας, Μ ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ ἐκ Μεσοποταμίας, τὰ ὁποῖα ἔτυχον νεωτέρας διαπραγματεύσεως ὑπὸ τῶν J. L. Huot, V. Pardo, A. Rouguelle[25]. Εἰς αὐτὰ προσθετέα ἄλλα ἐξ Arslantepe καὶ εἰς τὴν Συλλογὴν τῆς κ. Ντόλλυ Γουλανδρῆ[26].

Ἡ ὅλη ἐνασχόλησις περὶ τῶν κτερισμάτων καὶ τοῦ λοιποῦ «ἐξοπλισμοῦ» τῶν μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ταφῶν ἔχει προαχθῆ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ σκοπεῖ εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ φύλου τῶν ἐπὶ μέρους ταφῶν ὄχι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μέχρι τοῦδε προδιαγεγραμμένου πλαισίου τῆς ἐννοίας «κόσμημα», ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων καὶ τοῦ συγκριτικοῦ ὑλικοῦ ποὺ προσφέρεται ἐξ ἄλλων ἀνασκαφῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κρήτης. Βεβαίως, μεμονωμέναι παρατηρήσεις εἶχαν γίνει καί παλαιότερον (Ρούτση Μυρσινοχωρίου)[27], ἐνῷ συνολικαὶ ἀνασυνθέσεις τῆς δρ. Imma Kilian-Dirlmeier ὡδήγησαν εἰς συναφῆ καὶ εἰς ἄλλα συμπεράσματα[28]. Αἱ ἀνδρικαὶ ταφαὶ ἐμφανίζονται, κατὰ ταῦτα, νὰ διαθέτουν καὶ κοσμήματα ἐν μέσῳ ἄλλων χαρακτηριστικῶν διὰ τὸ φῦλον των κτερισμάτων.

Ἡ περίοδος ἀκμῆς τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, 15ος-14ος αἰ. π. Χ. (σελ. 31-45)

Ἡ συγγραφεὺς θεωρεῖ ὅτι μὲ τὸν 15ον αἰ. π. Χ. ἀρχίζει ἡ ἐπέκτασις τῆς μυκηναϊκῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ οἰκοδόμησις ἰσχυρῶν κέντρων ἀνακτορικοῦ χαρακτῆρος διαμορφώνεται πληρέστερον, ἅπαξ καὶ δὲν ὑπάρχουν ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα τῆς προηγουμένης περιόδου. Αὐτὴν τὴν ἀνοδικὴν πορείαν ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάπτυξις τῆς χρυσοχοϊκῆς καὶ τὰ ἐμφανιζόμενα μοτίβα παρουσιάζουν, καὶ πάλιν, ἐπιρροὴν ἀπὸ τὴν κρητικὴν περιοχήν.

Ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ τάφοι τοῦ Κακοβάτου ἀνάγονται εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 15ου αἰ. π. Χ. (σ. 34), ἀλλὰ ἡ ἄποψις τοῦ Ernst Meyer στρέφεται ἤδη εἰς τὸν 16ον αἰ. π. Χ. καὶ αὐτὸ λόγῳ ὡρισμένων κτερισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπαραιτήτως χρονολογοῦνται εἰς τὸν 16ον αἰ. π. Χ. (ἀμφιπροχωτὴ μόνωτος κῦλιξ, χρυσᾶ ἐλάσματα, κεραμική, κεκαμμένον ξίφος Α τύπου κ.ο.κ.)[29]. Θεωρεῖται, ἐπίσης, ὅτι τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰ. π. Χ. καθορίζεται ὑπὸ ποικίλων καλλιτεχνημάτων/κοσμημάτων ὡς χρονικὸν σημεῖον ἰδιαιτέρας καλλιτεχνικῆς ποιότητος (σ. 35), ἐνῷ ἀρχίζει ἐκτεταμένη σχηματοποίησις παλαιοτέρων φυσιοκρατικῶν στοιχείων.

Νέον περιεχόμενον ἀποκτοῦν τὰ ποικίλα ἐκ χρυσῶν ἐλασμάτων ἀποτελούμενα περιδέραια, τὰ ὁποῖα δὲν περιλαμβάνουν ἄλλης μορφῆς ψήφους ἐξ ὑαλομάζης. Δι' αὐτῶν τῶν ἐλασμάτων, ποὺ διαθέτουν πλείονας τῆς μιᾶς ὀπάς, ἀποσκοπεῖται ἡ διατήρησις εἰς ἐπιθυμητὴν τάξιν αὐτῶν τούτων τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων, δηλαδή, τὰ ἐλάσματα ἀπαιτεῖται νὰ διατηρηθοῦν ἀδιάσπαστα εἰς συνεχῆ διάταξιν καὶ ἀνάπτυξιν. Ἴσως, ἔπρεπε καὶ εἰς τὸ παρουσιαζόμενον ἔργον

νὰ εἶχον ἀποδοθῆ τὰ σχέδια τῶν ψήφων ὑπὸ μικροτέραν κλίμακα, ὥστε νὰ μὴ δημιουργῶνται ψευδεῖς ἐντυπώσεις, ἅπαξ καὶ εἰς τὴν ἀπόλυτόν των πλειοψηφίαν, ἂν μὴ εἰς τὴν σχεδὸν καθολικήν των παραγωγὴν εἶναι μικρότεραι (σ. 35-38 εἰκ. 13-14). Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ περιδεραίου τοῦ τάφου 18 τῆς Ἔγκωμης (εἰκ. 15 σ. 39) διερωτῶμαι, πάλιν, ποῖοι ἦσαν οἱ διαχωρισταί: αἱ ὀκτώσχημοι ἀσπίδες, διὰ τὴν διατήρησιν τῶν διατρήτων ψήφων εἰς τρεῖς σειράς, ἢ αἱ ἐπιμήκεις διάτρητοι ψῆφοι; Μᾶλλον αἱ ἐπιμήκεις ψῆφοι χρειάζονται διὰ νὰ ἀναδεικνύωνται ἔτι πλέον αἱ ὀκτώσχημοι ἀσπίδες[30].

Εἰς τὴν ΥΕΙΙ περίοδον (1500 π. Χ.) χρονολογοῦνται τὰ τρία χρυσᾶ δακτυλίδια ποὺ ἀνευρέθησαν εἰς μικρὸν λάκκον μὲ δύο παραμερισμένες γυναικεῖες ταφές. Εἰς τὸ πρῶτο δακτυλίδι ἀπεικονίζεται πομπὴ δύο γυναικῶν, εἰς τὸ δεύτερο πομπὴ τριῶν γυναικῶν καὶ εἰς τὸ τρίτο κλειστὴ σύνθεση τριῶν γυναικῶν μὲ cloisonné δέσιμο (ὅπως καὶ τὸ πρῶτο), μιὰ τεχνικὴ ποὺ κρίνεται ὅτι παρουσιάζει ὁμοιότητες πρὸς τὰ ἀντίστοιχα εὑρήματα τοῦ Βαφειοῦ καὶ τοῦ Σελλόπουλου Κνωσοῦ[30] .

Τὰ περιδέραια τῆς τρίτης μυκηναίας περιόδου (ΥΕ ΙΙΙ) ἀποτελοῦνται ἐκ διαφόρων ἡμιπολυτίμων ὑλῶν καὶ συνεχίζονται τὸ μέν νὰ χρησιμοποιῶνται περιδέραια ἐκ ψήφων ἠλέκτρου τὸ δὲ νὰ χρησιμοποιῶνται ἄλλα περιδέραια ἐκ φαγεντιανῆς ἢ ἐξ ὑαλομάζης μὲ διακεκριμένους διαχωριστὰς ὀρθογωνίου σχήματος. Συνολικῶς, πρόκειται περὶ ἐντυπωσιακοῦ ἀριθμοῦ περιδεραίων ἐξ ἡμιπολυτίμων ψήφων εἰς διαφόρους τάφους εἴτε τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἴτε τῆς Κρήτης. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κρήτην τὰ νεκροταφεῖα εἰς Σελλόπουλο, Ζαφὲρ Παπούρα, Ἀρχάνες καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Φαιστοῦ παρέσχον ὡραιότατα παραδείγματα εἴτε ἐκ χρυσοῦ εἴτε ἐκ φαγεντιανῆς εἴτε ἐξ ὑαλομάζης (σ. 40, 42).

Εἰς τὸν θολ. τάφον Δ. Ἀρχανῶν παρουσιάζονται[31] ἓν «διάδημα ἐξ ὀρθογωνίων ψήφων χρυσοῦ καὶ ὑαλομάζης, μετὰ παραστάσεως διπλῶν *ναυτίλων-ἀργοναυτῶν* (sic) (τριάκοντα ἑπτὰ χρυσαῖ ψῆφοι), β) «ἕτερον ἀποτελούμενον ἐξ ἑξήκοντα ἑπτὰ δισκοειδῶν χρυσῶν ψήφων σχήματος ρόδακος», γ) τρίτον περιδέραιον μετὰ πεντήκοντα συντεθειμένων ψήφων, ἐκ τῶν ὁποίων εἴκοσι εἶναι χρυσαῖ, εἴκοσι ἐννέα σφαιρικαὶ ὡσαύτως διαφόρων μεγεθῶν ἐκ κυανῆς ὑαλομάζης καὶ μία φακοειδὴς ἐκ πορτοκαλόχρου σαρδίου», δ) «ἕτερον σύνολον ἐκ τριάκοντα δύο συνολικῶς ψήφων ἐκ φαγεντιανῆς, ἐξ ὧν δέκα ἑπτὰ σταγονόσχημοι μετ' ὀπῆς ἀναρτήσεως ἄνω, ἕνδεκα σιτόσχημοι μετ' αὐλακώσεως καὶ τέσσαρες ἀνισομεγέθεις σφαιρικαί, ἔτι δὲ δέκα πέντε τμήματα παρομοίων σταγονοσχήμων ἐκ φαγεντιανῆς ψήφων καὶ δέκα τρία τμήματα ὁμοίων σταγονοσχήμων, ἀλλ' ἐξ ἠλέκτρου», ἄλλαι ὀκτὼ ἀποσπασματικῶς σῳζόμεναι ψῆφοι ἐξ ὑαλομάζης σχήματος παπυροειδοῦς ἀνήκουν εἴς τι τῶν ἀνωτέρω περιδεραίων καὶ ε) «ἐντὸς πυξίδος τῶν ὑστέρων ΥΜ ΙΙΙ Α:2 χρόνων δεκαοκτώ, συνολικῶς, διαφόρου σχήματος χρυσαῖ ψῆφοι, ἑτέρα ἐξ ὀρείας κρυστάλλου εἰς σχῆμα ὀκτωσχήμου ἀσπίδος καὶ μία ἐκ φαγεντιανῆς ἀμφικωνική», ἀποτελοῦσαι, προφανῶς, ὑπόλοιπα ἄλλων περιδεραίων εἰς τὴν κατοχὴν πάλαι ποτὲ τῆς νεκρᾶς.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀπορίαν καὶ ἐντύπωσιν προκαλεῖ ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν πρώτων ψήφων ὅτι φέρουν παράστασιν ναυτίλων-ἀργοναυτῶν (sic), καθ' ἣν στιγμὴν εἶναι γνωστὸν ὅτι ἄλλο ἀργοναύτης ἄλλο ναυτίλος καὶ μόνον ὁ ἀργοναύτης «ἐπιχωριάζει» εἰς τὴν Μεσόγειον, ἐνῷ πᾶν ἄλλο ἢ ἀργοναύτης εἶναι τὸ παριστώμενον.

Περαιτέρω, μνημονεύονται, κατὰ τὴν συγγραφέα, παραδείγματα περιδεραίων ἐξ ἡμιπολυτίμων ψήφων, μεταξὺ τῶν ὁποίων προβάλλεται μόνον τὸ ἐξ ὀγδοήκοντα ψήφων ἐξ ἀμεθύστου περιδέραιον ἐκ τοῦ θολ. τάφου Βαφειοῦ. Ἐν τούτοις, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα φέροντα πλείονας ψήφους, ὡς τὸ τοῦ θολ. τάφου Δ τοῦ λόφου τοῦ Ἐπάνω Ἐγκλιανοῦ μὲ 246 ψήφους (ΕΑΜ 7892-7893, 7895, 7898, 7899, 7894,

7896, 7897)[32], τὸ τοῦ θολ. τάφου Καπακλῆ Βόλου μὲ 78+3 ψήφους (ΕΑΜ 5627)[33] καὶ ἐκ τοῦ τάφου 17 δυτικῶς τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (Μ. Θηβῶν)[34] μὲ 120 ψήφους.

Εἰς τὰ νέα παραδείγματα χρυσῶν δακτυλίων περιλαμβάνονται οἱ χρυσοῖ δακτύλιοι ἐκ τοῦ προσφάτως ἀνασκαφέντος θολ. τάφου Ἀνθείας εἰς τὴν δυτ. κλιτὺν τοῦ λόφου Ἑλληνικὰ (10,5 χλμ. ΒΔ τῆς Καλαμάτας) καὶ ἐκ θαλαμωτοῦ τάφου εἰς Βούντενην Πατρῶν.

Ὡς τελευταῖον παράδειγμα κοσμήματος μυκηναϊκῶν χρόνων, ποὺ ἐπεβίωσεν ἐπὶ μακρόν, παραθέτει ἡ συγγραφεὺς τὸν τύπον τοῦ εἰς σχῆμα βουκρανίου ἐκ χρυσοῦ ἐνωτίου. Τὰ παραδείγματα ἀρχίζουν τὸν 16ον, 15ον καὶ 14ον αἰ. π. Χ. καὶ συνεχίζονται, μὲ ἰδιαιτέραν ἐπίτασιν εἰς Κύπρον, ὡς κατέδειξαν καὶ αἱ εἰδικαὶ ἐπὶ τοῦ ὑλικοῦ μελέται τῶν Rob. Laffineur καὶ Hans-Günter Buchholz[35].

Εἰς τὸ ὑλικὸν καθόλου καὶ τὰς δημοσιεύσεις περὶ τῶν ἐκ χρυσοῦ κοσμημάτων τῆς Ὑστέρας Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ εἰς τὸ Αἰγαῖον δυνατὸν νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ ἀκόλουθα: τὰ εὑρήματα ἐκ τῶν θαλαμωτῶν τάφων τῶν Ἀπλωμάτων Χώρας Νάξου[36], ἐκ τῶν θαλαμωτῶν, ὁμοίως, τάφων τῆς Ἀχαΐας[37], ἐκ Φυτιῶν Κουκουνάρας Πυλίας[38], ἐκ Περιστεριᾶς καὶ Τραγάνας, ἐκ Καστανᾶ Ἀξιοῦ[39], ὡς καὶ ἐκ διαφόρων νεκροταφείων τῆς Κρήτης. Τὸ ὑλικὸν τοῦ νεκροταφείου τῆς Περατῆς Ἀττικῆς παρετέθη καὶ εἰς νεωτέραν ἔκδοσιν[40].

Τὸ θέμα τῶν μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Ἐγγὺς Ἀνατολῆς ἐμπορικῶν ἐπικοινωνιῶν τῶν πόλεων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς εἰσαγωγῆς διαφόρων χρυσῶν κοσμημάτων θίγουν εἰς τὰς διατριβάς των ἡ J. L. Crowley[41] καὶ ἡ Κόννυ Λάμπρου-Φίλιππσον[42], ἐνῷ εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ διατριβὴν τῆς Jana Wiener (Stepankova), ἡ ὁποία δὲν εἶχε τὴν ἐνδεδειγμένην πρόσβασιν εἰς τὸ ὑλικὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν, περὶ τῶν ἐξ ὑαλομάζης ἀντικειμένων τῆς Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος, θίγονται καὶ περιπτώσεις μιμήσεων χρυσῶν προτύπων[43].

Ἰδιαιτέρως, δυνατὸν νὰ μνημονευθοῦν αἱ ἐκδόσεις περὶ τῆς μυκηναϊκῆς εἰς Κύπρον χρυσοχοϊκῆς, ποὺ πληθύνονται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη χάρις εἰς τὸ ὑπάρχον ὑλικόν. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνεται τὸ ὑλικὸν ἐξ Ἔγκωμης[44] καὶ ἐκ Πύλας-Κοκκινόκρεμου[45].

Ποικίλα θέματα ἔχει ἀναπτύξει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καὶ ὁ δρ. Rob. Laffineur, ἄριστος γνώστης τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τῆς μυκηναϊκῆς χρυσοχοϊκῆς καὶ τῆς συναφοῦς χρήσεως τῶν προϊόντων αὐτῆς ὡς κτερισμάτων κατὰ τὴν ὡς ἄνω περίοδον[46]. Εἰς τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν ἔχουν ἀνευρεθῆ, μέχρι τοῦδε, τὰ ὑλικὰ ἐπεξεργασίας ἡμιπολυτίμων λίθων καὶ ἄλλων κοσμημάτων[47], ὡς καὶ εἰς τὸ ἀνάκτορον τῶν Μαλίων ἔχει ἐπισημανθῆ καὶ ἀνασκαφῆ τὸ ἐργαστήριον διὰ τὴν φιλοτέχνησιν τῶν σφραγιδολίθων τῆς ἐποχῆς[48]. Τέλος, τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τῆς μυκηναϊκῆς χρυσοχοϊκῆς κατέστησε σαφῆ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ καθηγ. δρ. Bernard Haensel καὶ τοῦ Ὑπ. Πολιτισμοῦ ὀργανωθεῖσα θαυμασία ἔκθεσις Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδος εἰς Βερολῖνον[49].

Τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς χρυσοχοϊκῆς τέχνης, 13ος-12ος αἰ. π. Χ. (σελ. 48-49).

Εἶναι γνωστὴ ἡ σπάνις χρυσῶν κοσμημάτων κατὰ τὴν λήγουσαν φάσιν τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ὡς καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀντικαταστάσεώς των ὑπὸ/διὰ κοσμημάτων ἐκ φαγεντιανῆς καὶ ὑαλομάζης, ἀνεξαρτήτως τῆς συλήσεως τῶν μυκηναϊκῆς ἐποχῆς τάφων κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους των χρόνους. Κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον ἀνεπτύχθη ἡ χρυσοχοϊκὴ ἰδιαιτέρως εἰς Κύπρον καὶ ἐκεῖ συνεχίζεται ἡ μνημονευθεῖσα παράδοσις διαφόρων τύπων κοσμημάτων ὡς τῶν ἐνωτίων εἰς σχῆμα ταυροκεφαλῆς/βουκρανίου[50] (εἰκ. 21).

Γενικῶς, τὰ χρυσᾶ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντα κοσμήματα τῆς Κύπρου, ἀποτελοῦν τὴν τελευταίαν ἀναλαμπὴν τῆς μυκηναϊκῆς χρυσοχοϊκῆς.

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ διαπίστωσις τοῦ Rob. Laffineur, καθ' ἣν «ἡ σχέσις τῆς μυκηναϊκῆς καὶ τῆς πρωίμου ἑλληνικῆς χρυσοχοϊκῆς δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῶς ἐπανάληψιν μεμονωμένων τύπων ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς τυχαίας ἀνακαλύψεως καὶ συλήσεως μυκηναϊκῆς ἐποχῆς τάφων, ἀλλὰ συνέχισιν μιᾶς ὁμοιογενοῦς κατηγορίας κοσμημάτων, τῶν ὁποίων οἱ τύποι, τὸ ὑλικόν, ἡ διακόσμησις, τὸ στίλ, ἡ σημασία καὶ αἱ μέθοδοι κατασκευῆς εἶναι οὐσιαστικῶς ἐκεῖναι ἑνὸς ταφικοῦ κτερίσματος-κοσμήματος»[51]. Ἐνδεικτικὸν παράδειγμα παρέχουν τὰ χάλκινα δακτυλίδια μὲ σπεῖρες ποὺ συνεκέντρωσεν ἡ δρ. Imma Kilian[52].

Ἡ ἐπακολουθοῦσα διάρθρωσις τοῦ βιβλίου ἐφαρμόζεται μὲ ἑνότητες ποὺ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὸ 1100 π.Χ. Πρώτη περίοδος εἶναι ἡ τῶν σκοτεινῶν αἰώνων (σ. 50-53)[53].

Ἡ χρῆσις ὡρισμένων κοσμημάτων εἶναι καθοριστικὴ τόσον ὡς πρὸς τὴν ἐπελθοῦσαν ἱστορικὴν ἀνανέωσιν ἐκ τῆς δωρικῆς διηθήσεως[54] ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν «ἐξάρτησίν» των ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ/λεκτικοῦ πλούτου τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους. Οὕτω, τὰ ἀνατολίζοντα ἐνώτια τῆς Ἐλευσῖνος (σελ. 71-72), ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Ἀναβύσσου, μὲ τὴν κοκκιδωτὴν διακόσμησιν πρέπει νὰ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὴν ὁμηρικὴν ἔκφρασιν «Ἔρματα τρίγληνα μορόεντα»[55]. Μὲ τριμερῆ διαμόρφωσιν ἐμφανίζονται καὶ τὰ χρυσᾶ ἐνώτια ἐκ τοῦ τάφου τῆς πλουσίας Ἀθηναίας (Μουσεῖον Ἀγορᾶς Ι 148) μὲ κοκκιδωτήν, ὁμοίως, ἐργασίαν (σελ. 58, εἰκ. 24) καὶ τὸ χρυσοῦν ἐνώτιον ἐκ τοῦ τάφου 5 τῆς Τούμπας εἰς Λευκαντί (σελ. 63 εἰκ. 28). Γενικῶς, ἰδιαίτερον διαφέρον παρουσιάζουν τὰ χρυσᾶ κοσμήματα τῆς ἀνατολιζούσης περιόδου, ποὺ καλύπτουν τὸν ἑλληνικὸν χῶρον.

Ἡ σημασία τῶν χρυσῶν κτερισμάτων τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου (20 χλμ. δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης) εἶναι πολλαπλῆ καὶ συμμετέχουν εἰς τὴν εἰκόνα ποὺ σχηματίζεται, πλέον, μὲ ἕνα εὐρύτερον πλαίσιον εἰς τὴν εὐρυτέραν μακεδονικὴν περιοχήν[56]. Τὰ θαυμάσια εὑρήματα τοῦ ἀποκλεισθέντος καὶ ἐξαφανισθέντος διὰ ἀσφαλτοτάπητος ὁδοῦ νεκροταφείου ὑποδηλοῦν τὴν ὕπαρξιν τοπικοῦ ἐργαστηρίου, πρᾶγμα ποὺ ἐπιβεβαιώνεται διὰ περισσοτέρας περιοχὰς κατὰ τοὺς ἀρχαϊκούς, κλασσικοὺς καὶ ἑλληνιστικοὺς χρόνους εἰς τὸ σύνολον τῆς Μακεδονίας.

Ὅπως ἐσημείωσεν ὁ καθηγ. Μαν. Ἀνδρόνικος, «Ἡ ἔφορος ἀρχαιοτήτων, κ. Αἰκ. Δεσποίνη ἀνέλαβε τὴ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ νεκροταφείου, ποὺ ὁλοκληρώθηκε τὸ 1982. Συνολικά, ἀνασκάφηκαν 121 τάφοι, οἱ μισοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν ἀσύληтοι. Τὸ περιεχόμενό τους ἦταν πλουσιότατο καὶ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπιτρέπει τὴν χρονολόγηση τῶν τάφων στὴν ἀρχαϊκὴ καὶ πρώιμη κλασσικὴ ἐποχή, μὲ τελευταῖο ὅριο τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 5ου αἰ. π. Χ. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν χρυσᾶ καὶ ἀσημένια κοσμήματα. Ἐντυπωσιακές, τέλος, εἶναι οἱ χρυσὲς μάσκες, ἀνάλογες μὲ αὐτὲς ποὺ εἶχαν βρεθεῖ στὸ Τρεμπενίστε»[57].

Ὅλως ἀποκαλυπτικὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ εὑρήματα ἐκ τοῦ ἐκτεταμένου νεκροταφείου τοῦ 6ου αἰῶνος π. Χ. εἰς τὴν Ἁγ. Παρασκευὴν (25 χλμ. ΝΑ τῆς Θεσσαλονίκης), ποὺ ἐταυτίσθη πρὸς τὴν ἀρχαίαν πόλιν «Ἀνθεμοῦς» (Ἡρόδοτος-Θουκυδίδης).

Μεταξὺ τῶν κτερισμάτων τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Κ. Σισμανίδη, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς τὰ τῆς Σίνδου, ὑπάρχουν ἐπιστόμια, χρυσᾶ ἐνώτια μὲ ἔκτυπον διακόσμησιν, χρυσᾶ ἐλάσματα καὶ ἄλλα κοσμήματα[58].

Ἄκρως σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ προσφάτως ἀνασκαφεῖσα ὑπὸ τοῦ καθηγ. Μαν. Ἀνδρόνικου γυναικεία ταφὴ εἰς λακκοειδῆ τάφον τῶν ὑστεροαρχαϊκῶν χρόνων (ἔνδον ξυλίνης σαρκοφάγου). Ἡ νεκρὰ ἔφερε χρυσοῦν διάδημα, χρυσᾶ ἐλάσματα,

ποὺ ἐκοσμοῦσαν τὰς παρυφὰς τοῦ ἱματίου, χρυσᾶ ἐνώτια, βραχιόλια, περιδέραιον μὲ χρυσοῦν πυραμιδοειδὲς περίαπτον, δύο μεγάλας περιτέχνους πόρπας καὶ δύο τοξωτὰς πόρπας, χρυσῆν διφυῆ περόνην, ἁλυσίδα καὶ ἐπιστήθια χρυσᾶ ἐλάσματα[59].

Παρουσίασιν τῶν χρυσῶν εὑρημάτων/προϊόντων τῆς μακεδονικῆς γῆς/τοπικῶν ἐργαστηρίων εἰς τὸ σύνολόν των, ὡς ἀπόδειξιν ἑλληνικότητος μὲ τὴν θαυμαστήν, γενικώτερον, διαπιστουμένην συνέχισιν τῶν αὐτῶν δεδομένων εἰς τὰ ἐνασκούμενα ἔθιμα ταφῆς, παρέχουν καὶ αἱ ἐκθέσεις Θεσσαλονίκης[60], Bologna-Θεσσαλονίκης[61] καὶ Αὐστραλίας[62], ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τὰς προσφάτους διοργανώσεις.

Ἐπίσης, ἐπιθυμῶ νὰ σημειώσω ὅτι εἰς τὸ πρωτόλειόν μου περὶ τοῦ χρυσοῦ «δεσμοῦ» ἐκ τάφου τῆς Ποτειδαίας[63] εἶχα θεωρήσει τὴν συνανήκουσαν εἰς τὸν «δεσμὸν» ταφὴν ὡς γυναικείαν, ἀλλὰ ἐσημειώθησαν ἀντιδράσεις λόγῳ τῆς παρουσίας στλεγγίδος/ων εἰς τὸν τάφον μὲ τὴν μεμονωμένην ταύτην ταφήν. Ἤδη, ὁ συνάδελφος κ. Ἰω. Παπαποστόλου ἀντιμετώπισε «τὶς στλεγγίδες ὡς ὄργανα γυναικείου καλλωπισμοῦ»[64].

Τὰ ἀναρίθμητα εὑρήματα τῆς ἑλληνικῆς γῆς δημιουργοῦν, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, θαυμαστὸ τὸ νέον σύνολον ποὺ ἀναθεωρεῖ καὶ ἐμπλουτίζει τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἐθίμων ταφῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἑλληνομακεδονικὴν περιοχὴν κατὰ τρόπον ὁμοιογενῆ καὶ ταυτόσημον. Τὰ κεκαμμένα σιδηρᾶ ξίφη ὕπερθεν τοῦ τάφου τοῦ «Φιλίππου Β΄» ἀποτελοῦν τὴν ἀρίστην ἐπιβεβαίωσιν περὶ συνεχίσεως αὐτῆς τῆς ἀδιασπάστου ἀπὸ τῶν Μεσοελλαδικῶν χρόνων συνεχείας περὶ τῆς ταυτότητος τῶν κατοίκων τῆς ἑλλαδικῆς χερσοννήσου ἀνὰ τοὺς αἰῶνας[65].

Ἀντίστοιχος εἰκὼν ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ εἰς Κύπρον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Δυτ. Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ τὴν ὁποίαν τελευταίαν περιοχὴν ἀρκοῦν αἱ πρόσφατοι διαπιστώσεις τοῦ καθηγ. δρ. Ekrem Akurgal[66].

Εἰς τὴν Κύπρον, αἱ πολλαπλαῖ δημοσιεύσεις περὶ τῶν ἀνασκαφῶν ἀνὰ τὴν ἐλευθέραν ζώνην, ἀποτελοῦν ἀδιάψευστον τεκμήριον περὶ τῆς συντελουμένης ἐργασίας ὑπὸ τῆς Κυπριακῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν ξένων ἀρχαιολογικῶν ἀποστολῶν. Εἰς τὸ ἕτερον σύνολον ἀνήκει καὶ ὁ πλούσιος εἰς ὑλικὸν καὶ διαπραγμάτευσιν τόμος περὶ τῶν κοσμημάτων τοῦ Ἀμαθοῦντος, ἔργον τοῦ Rob. Laffineur[67].

Γενικῶς, ἡ βιβλιογραφία περὶ τῆς χρυσοχοϊκῆς καὶ τῶν κοσμημάτων τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ κόσμου ἔχει σημειώσει ἰδιαιτέραν ἔξαρσιν χάρις καὶ εἰς τὰς ὀργανουμένας ἐκθέσεις καὶ εἰς τὰ πρόσφατα εὑρήματα[68]. Συγχρόνως, προωθοῦνται καὶ ποικίλαι διατριβαὶ καὶ ἄλλαι πανεπιστημιακαὶ συνθέσεις, ποὺ ἀποσκοποῦν εἰς εὐρυτέρας μονογραφίας[69].

Τὰ κλασσικῶν χρόνων κοσμήματα (σελ. 136 κἑξ.) παρουσιάζουν εἰς ποσοστὸν ηὐξημένον τὴν κοκκίδωσιν ὡς ἐπίδοσιν τῆς χρυσοχοϊκῆς τῶν χρόνων ἐκείνων, ἐνῷ ἰδιαιτέραν θέσιν καταλαμβάνουν καὶ τὰ ποικίλα περιδέραια μὲ ὁμοιόμορφα ἐξαρτήματα εἰς ἱκανὸν ποσοστὸν σχηματοποιήσεως. Ὁ πλοῦτος τῶν μοτίβων ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐπίδειξιν πλούτου, ὡς καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας περιόδους (εἰκ. 88-93). Τὸ γνωστὸν ἐκ Νυμφαίου (νῦν ἐν Ὀξφόρδῃ) περιδέραιον μετὰ ἐξαρτημάτων εἰς σχῆμα καὶ μορφὴν βαλάνων δρυὸς ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἄνευ ἰδιαιτέρου νοήματος χρησιμοποιουμένου διακοσμητικοῦ πλούτου.

Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πλουσίου ρυθμοῦ (400-330 π.Χ.) συνεχίζεται αὐτὴ ἡ τάσις καὶ τοῦ χοροῦ μετέχουν καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνίδες πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου (σ. 161 κἑξ.). Ἤδη, ἡ παράδοσις ποὺ εἶχε δημιουργηθῆ εἰς τὴν Μακε-

δονίαν κατὰ τὴν προηγουμένην ἀρχαϊκὴν ἐποχήν, ἐπέπρωτο, μὲ τὴν σύγχρονον ἐκμετάλλευσιν τῶν ὀρυχείων τοῦ Παγγαίου, νὰ σημειώσῃ τὸ ἀπόγειόν της κατὰ τὸν ἐπικείμενον ἑλληνιστικὸν κόσμον (σελ. 200 κἑξ.).

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς τελευταίας περιόδου συμπορεύονται μὲ τὴν ἔρευναν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ποικίλων προβλημάτων ποὺ δημιουργοῦνται ἐκ τοῦ αὐξανομένου ἀριθμοῦ τῶν χρυσῶν νεκρικῶν στεφάνων, ἰδίᾳ τῶν τελευταίων κλασσικῶν χρόνων καὶ τῶν ἐπακολουθούντων ἑλληνιστικῶν. Ἀρκεῖ ἡ μνεία τοῦ ζεύγους τῶν νεκρικῶν ἐκ χρυσοῦ στεφάνων ποὺ ἀνευρέθησαν εἰς τὸν τάφον τοῦ «βασιλέως Φιλίππου Β΄» εἰς Βεργίναν[70]. Τὸ μετὰ καρπῶν καὶ φύλλων δρυὸς ἀνῆκεν εἰς τὴν καῦσιν τοῦ νεκροῦ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ μετὰ ἀνθέων καὶ φύλλων μυρτιᾶς εἰς τὴν συνοδόν του τοῦ προθαλάμου. Ἔστωσαν ὅμως καὶ ὡς ὁδηγοὶ τὰ παραδείγματα ταῦτα πρὸς διευκρίνησιν τοῦ φύλλου ἑκατέρου τῶν νεκρῶν.

Χρυσοστέφανοι καὶ εὐστέφανοι ἐμφανίζονται οἱ νεκροὶ τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ οἱ θεοί των τοῦ Ἔπους, ὄντες στεφανηφόροι (καὶ στέφανος ὡς τὸν βίον διηγωνισμένοις), ἀλλὰ ὡς καὶ οἱ ἀθληταὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος φέροντες οὗτοι ἐπὶ στεφάνῳ χρυσέας ἐλαίας - δάφναι τε χρυσέαι κόμας ἀναδήσαντες.

Τὸ ἄκρως ἐνδιαφέρον ὑλικὸν ποὺ μνημονεύω/ἐπαναλαμβάνω, ἔχει συλλέξει, φιλόπονος πάντοτε, ὁ Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Κωστῆς Δαβάρας, ἀναδεικνύων ἐν ταυτῷ τὸ χρύσειον εὕρημά του (καὶ κροτάφοις φορέσας χρυσοῦν στέφανον μετὰ δόξης)[71]. Τὸ νεκροταφεῖον τοῦ 1ου μ. Χ. αἰ. εἰς τὴν θέσιν Ποταμὸς παρὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον, τοῦ Νομοῦ Λασηθίου, ἐνετοπίσθη τῷ 1978. Ὁ ὄγδοος τάφος περιελάμβανε ἀνδρικὴν ταφὴν μετὰ νεκρικοῦ στεφάνου, προφανῶς ἐκ φύλλων ἐλαίας. (Κωστῆς Δαβάρας, Ρωμαϊκὸ Νεκροταφεῖο Ἁγίου Νικολάου, ΑΕ 1985, 130-216, ἰδίᾳ 171, 177-189, 214-215, πίν. 47δ, 49 Costis Davaras, Das Grab eines kretischen Wettkampfsiegers? Vorläufiger Ausgrabungsbericht, Stadion V, 2, 193-219, ἰδίᾳ 201-211, πίν. 11).

Ἡ σημασία τῶν χρυσῶν νεκρικῶν στεφάνων ἐμφανίζεται ἀνάγλυφος, ἀκριβῶς, χάρις εἰς τὰς μνημονευομένας περιπτώσεις (στέφανος χρυσοῦς ἐλαίας, στέφανος χρυσοῦς δάφνης, στεφάνιον χρυσοῦν μύρρινον) καὶ χάρις εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἑρμηνειῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων περὶ τῶν χρησιμοποιουμένων συμβόλων[72]. Οἱ μέχρι τοῦδε, ὅμως, ἑρμηνευταὶ ἐχώρησαν μέχρις ἑνὸς σημείου μόνον, χωρὶς νὰ ἐγγίξουν καὶ νὰ ἀποκαλύψουν τὸν λόγον τῆς τοιαύτης χρήσεως τῶν νεκρικῶν στεφάνων καί, ἰδίᾳ, τῶν κατακόσμων μὲ καρποὺς δρυὸς ἢ μὲ ἄνθη μυρτιᾶς. Μόνον ἡ ἀρχαιολόγος κ. Μπεττίνα Τσιγαρίδα διέκρινε τὴν προτίμησιν τῶν στεφάνων μετ' ἀνθέων μυρτιᾶς καὶ καρπῶν δρυὸς ἔναντι τῶν λιτῶν τὴν ἐμφάνισιν στεφάνων (ἐκ χρυσοῦ, πάντοτε) μετὰ κλάδων καὶ καρπῶν, ἐνίοτε, ἐλαίας, διότι τὰ δυό πρῶτα ἐθεωροῦντο περισσότερον ἐντυπωσιακά[73]. Ἐπίσης, ἀντελήφθη τὴν προτίμησιν τῶν στεφάνων μὲ φύλλα καὶ ἄνθη μυρτιᾶς διὰ τὰς γυναικείας ταφὰς καὶ τῶν στεφάνων μὲ φύλλα καὶ καρποὺς δρυὸς διὰ τὰς ἀνδρικάς, χωρὶς νὰ ἐπεξηγήσῃ τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης ἐπιλογῆς.

Σχετικῶς προσφάτως, συνέδεσεν ὁ Michael Blech, Studien zum Kranz bei den Griechen, Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten, Band XXXVIII, 1982, τὴν μυρτιὰν πρὸς τοὺς στεφάνους ποὺ ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης (σ. 250-252) καὶ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης (σ. 252-253) καὶ πλέον οὐ.

Ἡ τοιαύτη ἐπιλογὴ εἶναι ἁπλῆ καὶ θὰ ἀναλυθῇ ὑπὸ τοῦ ὑπογραφομένου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συνεδρίου τῆς Θεσσαλονίκης (1989). Ἡ μόνη περίπτωσις στεφάνων ποὺ ἐμφανίζονται ἀπὸ κοινοῦ εἰς μίαν ταφὴν καὶ «ἀνατρέπουν τον κανόνα» εἶναι ἡ εὑρεθεῖσα εἰς ἀσύλητον θηκοειδῆ τάφον τοῦ ἔτους 375 π. Χ. (περίπου) εἰς Μακρύγιαλον Πύδνης[74].

'Αντίστοιχος δυσκολία ἐγείρεται καὶ ἐκ τῆς ταυτίσεως πρὸς ἱέρειαν τῆς ταφῆς εἰς τάφον τοῦ Τάραντος μετὰ σκήπτρου ἀπολήγοντος ἄνω εἰς φύλλα δρυὸς πέριξ κεντρικοῦ πυρῆνος[75]. Τὸ μεγαλειῶδες τὴν σύνθεσιν σύνολον ποὺ ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος στέφανος ἐξ Armento, νῦν εἰς Antikensammlungen τοῦ Μονάχου[76] δικαιολογεῖ τὴν ὑπὸ ἀνδρὸς ἀνάθεσιν —κατὰ τὴν συνοδεύουσαν ἐπιγραφὴν— χάρις εἰς τὰ περιλαμβανόμενα φύλλα καὶ τοὺς ὑπάρχοντας καρποὺς δρυός.

'Η ἀνεύρεσις καὶ ἄλλων νεκρικῶν στεφάνων, τόσον εἰς Λητὴν Θεσσαλονίκης[77], ὅσον καὶ εἰς 'Αθήνας[78], ὁμοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν πολυαρίθμων ἀντιστοίχων παραδειγμάτων ἐκ τῶν τάφων τοῦ Δερβενίου[79], ἐκ τῶν τάφων τῆς Νέας Μηχανιώνας Θεσσαλονίκης[80] καὶ εἰς Μουσεῖα τῶν 'Αθηνῶν[81] καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ[82], δημιουργοῦν ἓν ἑλκυστικὸν σύνολον, εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ὁποίου θὰ συντελέσουν ἀποφασιστικῷ τῷ τρόπῳ αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Δωδώνης μὲ στεφάνους ἐκ φύλλων/κλάδων δρυὸς συνοδευομένους ἐξ ὀνομάτων ἀνδρῶν καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Δήλου καὶ αἱ λοιπαὶ ἀναγραφαὶ τῶν θησαυρῶν/θησαυροφυλακείων τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν ('Ακρόπολις-Βραυρώνειον καὶ Παρθενών)[84].

Τὸ «χρυσὸ στεφάνι ἐλιᾶς» ἐκ τοῦ τάφου Β Δερβενίου (Μουσεῖον Θεσσαλονίκης Β 138)[85] πᾶν ἄλλο ἢ ἀνήκει σὲ «ἐλιά», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἄλλο τοῦ Μουσείου Καβάλας (Μ 181) ἐκ τοῦ τάφου Δ τῆς 'Αμφιπόλεως[85]. Τὸ σχῆμα τῶν φύλλων, πέρα τῶν ἀνθέων καὶ τῶν καρπῶν τοῦ στεφάνου τοῦ Δερβενίου, εἶναι καθοριστικὸς παράγων διὰ τὴν ἀτυχῆ ταύτισιν. Τὸ λιτὸ στεφάνι μὲ φύλλα βελανιδιᾶς ἐκ «μακεδονικοῦ» τάφου τῶν Φιλίππων[87] εἶναι ἔργον τέχνης ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δὲν ἐποίησαν ἀδαεῖς, ἐνῷ ἄλλο ἐξ 'Αμφιπόλεως, μὲ πλῆθος φύλλων ἔχει διάφορον σκοπὸν ἐπιδείξεως πλούτου καὶ μόνον[88].

Μία οὐχὶ συνήθη περιπέτειαν ἔχουν ὑποστῆ καὶ οἱ ἀποσπασματικῶς ὑπολειφθέντες χρυσοῖ στέφανοι μετὰ φύλλων δρυὸς ἐκ τῶν τάφων Πέλιννας Τρικάλων εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου, ποὺ παρουσιάζονται συνηνωμένοι εἰς ἕνα[89].

Τὸ τελευταῖον, καὶ νεώτερον, παράδειγμα χρήσεως φύλλων καὶ καρπῶν δρυὸς ἔχει χρησιμοποιηθῆ πρὸς ὑποδήλωσιν ἐπὶ τοῦ κράνους τοῦ φέροντος αὐτὸ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ἀποκείμενον, πάλαι ποτέ, εἰς τὸ Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμῶν: ἐπὶ τοῦ μετωπιαίου γείσου τοῦ κράνους ἀποδίδονται κλάδοι δρυὸς μὲ πέντε βαλάνους καὶ 22 μικρότατα βελανιδάκια. Κλάδοι δρυὸς ἀποδίδονται καὶ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κροταφικοὺς χώρους τοῦ κράνους.

('Ως διάσημα τοῦ σώματος τοῦ πεζικοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ χρησιμοποιεῖται φύλλον δρυὸς μὲ καρπούς).

'Επὶ ὅλου τούτου τοῦ πλέγματος τῶν χρυσῶν νεκρικῶν στεφάνων ἡ συγγραφεὺς περιωρίσθη εἰς μνείαν (σελ. 160) τοῦ χρυσοῦ στεφάνου μυρτιᾶς ἐξ ἀττικοῦ τάφου τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ. (ἄνευ ὑποδηλώσεως Μουσείου καὶ εἰς τὴν γνωστὴν διαπίστωσιν καθ' ἣν «Die zahlreichen Kränzen aus frühhellenistschen Gräben decken sich mit den Beschreibunger in delischen Tempelinventaren des frühen 3. Jhdts. Dort sind die goldenen Lorbeer-, Efeu-, Eichen-, Wein-, Myrten- und Olivenkränzen aifgeführt, die wir zum grössten Teil auch im Original kennen» (σελ. 241).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

M. Herford-Koch ἐν Litettarure, Music, Fine Arts. A Review of German-Language Research Contributions on Literature, Music and Fine Arts with Bibliographies, German Studies, Section II, Vol. XXII/1989 Nr 2, Tübingen, 201-202.

[1]. Θεόδ. Γ. Σπυρόπουλος, 'Αμφεῖον. "Ερευνα καὶ μελέτη τοῦ Μνημείου τοῦ 'Αμφείου Θηβῶν, Σπάρτη 1981, 92-102 Fr. Schachermeyr, Die Ägäischs Frühzeit, 1. Band Die vormykenischen Perioden, Wien 1976, 267-270 εἰκ. 74. Κωστῆς Δαβάρας, 'Ο Χρυσὸς στὴν προανακτορικὴ

Κρήτη, Ἀρχαιολογία, τεῦχος 1, Νοέμβριος 1981, 11-16. Costis Davaras, Guide to Cretan Antiquities, Park Ridge, New Jersey, 1976, 156-159 (Jewellery) εἰκ. 91-93.

1α. Heinrich Schliemann's Sammlung trojanischer Altertümer beschrieben von Hubert Schmidt, Berlin 1902, 226 κέξ., ἰδίᾳ 232 κέξ.

2. David A. Traill, Schliemann's Discovery of «Priam's Treasure», Antiquity 57, 1983, 181-6· Schliemann's Discovery of «Priam's Treasure»: A Re-examination of the Evidence, JHS 104, 1984, 86-115· Schliemann's Mendacity: A Question of Methodology, Anatolian Studies 36, 1986, 91-98· Hissarlik, 31 May, 1873, and the Discovery of «Priam's Treasure», Boreas, Münstersche Beiträge, 11, 1988, 227-234· How Schliemann smuggled «Priam's Treasure» from the Troad to Athens, Hesperia 57, 1988, 273-277.

3. Donald F. Easton, Schliemann's Discovery of «Priam's Treasure», Antiquity 55, 1981, 179-183· Schliemann's mendacity-a false trail? Antiquity 58, 1984, 197-203· «Priam's Treasure», Anatolian Studies 34, 1984, 141-169. Πρβ. καὶ Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς, Ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ τοῦ Η. Schliemann καὶ ὁ «Θησαυρὸς τοῦ Πριάμου», Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 61, 1986, 153-171· Summary, An Unpublished letter of H. Schliemann and the «Treasure of Priam», 172-174.

4. Wolfgang Kuckenburg, Rekonstruktion von ausgewählten Objekten des Schatzfundes von Troja ἐν Protokoll der Arbeitsgruppe Metallrestauratoren vom 14. bis 16.9.1987 in Magdebung, 49-58· Zweite Schmuck-Ausstellung der DDR, Erfurt 1988, 78, 80, εἰκ. 1-3· Die Rekonstruktion des grossen Diadems aus dem sogenannten «Schatz des Priamos», Uhren und Schmuch, Berlin DDR 25, 1988 (4), 107-111, 124.

5. Γεώργιος Στυλ. Κορρές, Προϊστορικὴ Ἀρχαιολογία τῆς Ἑλλάδος, Πανεπιστημιακαὶ Παραδόσεις (1974-1975), Ἀθῆναι 1975, 304-305· Sp. Iakovidis, Thera and Mycenaean Greece, AJA 83, 1979, 101-102, Γεώργιος Στυλ. Κορρές, Ἡ προσφορὰ τοῦ Σλῆμαν διὰ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῆς Ἑλλάδος, Πλάτων 31, 1979, 236 σημ. 18 καὶ 242· Χριστ. Τελεβάντου Κοσμήματα ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ Θήρα, ΑΕ 1984, 43, 52. Ἡ τοιχογραφία τοῦ Ἀκρωτηρίου ἀπεικονίζεται ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Ν. Μαρινάτου, Ἀνασκαφαὶ Θήρας, VII, 1976, 34-35, πίν. Β, Γ καὶ Σπ. Μαρινᾶτος, ΠΑΕ 1973, 120, πίν. 143.

6. Γ. Σ. Κορρές, Πλάτων 31, 1979, 242.

7. Γ. Σ. Κορρές, Ἀνασκαφαὶ ἐν Περιστερι᾽ Πύλου, ΠΑΕ 1976, 493, 499, 505, πίν. 263γ.

8. Barbara Kling, Evidence for local Style on the Shaft Grave Diadems, Temple University Aegean Symposium (TUAS) 6, 1981, 29-37.

9. M. Meurer, Der Goldschmuck der mykenischen Schachtgräber, JdI 27, 1912, 208-227, πίν. 12. Πρβ. καὶ Em T. Vermeule, The Art of the Shaft Graves of Mycenae, Cincinnati 1975, 9, εἰκ. 7.

10. Πρβ. Sren Dietz, Kontinuität und Kulturwende in der Argolis von 2000-700 v. Chr. Ergebnisse der neuen schwedisch-dänischen Ausgrabungen in Asine, Kleine Schriften aus dem Vorgeschichtlichen Seminar Marburg, Heft 17, Marburg 1984, 23-52. Πρβ., ἰδίᾳ, καὶ εἰς Πεπραγμένα Α΄ Διεθνοῦς Συνεδρίου «Προμυκηναϊκὴ καὶ Μυκηναϊκὴ Πύλος» (ὑπὸ ἐκτ.). Fr. Schachermeyr, Die Ägäische Frühzeit, 1. Band Die vormykenischen Perioden, Wien 1976, 255, πίν. 55· George S. Korres, The Relations between Crete and Messenia in the Late Middle Helladic and Early Late Helladic Period ἐν The Minoan Thalassocracy, Myth and Reality, Proceedings of the Third International Symposium at the Swedish Institute in Athens, 1982, ed. by R. Hägg and N. Marinatos, Stockholm 1984, 141 κέξ., ἰδίᾳ 146, 149. Ἤδη, αἱ πρῶται διαπιστώσεις ἐν ΠΑΕ 1976, 501, 503. Περὶ τῶν πάσης φύσεως κοσμημάτων ἰδὲ καὶ παρὰ Αἰκ. Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, Σκεύη καὶ σύνεργα καλλωπισμοῦ στὸν κρητομυκηναϊκὸ χῶρο, διδ. διατρ. Θεσ/κη 1979, κτένια (σ. 167), σφηκτῆρες (σ. 223) κ.ο.κ.

11. Hans Walter, Ausgrabung Alt-Ägina, Jahrbuch der Universität Salzburg 1981-1983, 105-106. Πρβ. Γ. Σ. Κορρές, Πλάτων 34/35, 1982-1983, 302.

12. Asine II. Results of the Excavations East of the Acropolis 1970-1974, Fasc. 2 The Middle Helladic Cemetery, The Middle Helladic and Early Mycenaean Deposits. By Sren Dietz, Stockholm 1980. Πρβ. βιβλιοκρισίαι, J. L. Davis, AJA 86, 1982, 136-138· O.T. P. K. Dickinson, JHS 102, 1982, 278-279· Γ. Σ. Κορρές, Πλάτων 34/35, 1982-1983, ἰδίᾳ 302.

13. O. T. P. K. Dickinson, The Origins of the Mycenaean Civilisation, Göteborg 1977, 74-75.

14. Πρβ., ἀνωτ., σημ. 7, ΠΑΕ 1976, 485-506, ΠΑΕ 1977, 307-315 καὶ σημ. 10. Πρβ. καὶ Robert Laffineur, Mycenaean Artistic Koine. The Example of the Jewelry, TUAS 9, 1988, 1 κέξ., ἰδίᾳ σσ. 2-4.

15. Σπ. Μαρινᾶτος, ΠΑΕ 1965, 113, 114-120, πίν. 131-143· Fr. Schachermeyr, AA 1974, 10-13· Ἄγγ. Χωρέμης, Μυκηναϊκοὶ καὶ Πρωτογεωμετρικοὶ Τάφοι εἰς Καρποφόραν Μεσσηνίας, ΑΕ 1973, 31 ἀριθ. 717, σ. 32, πίν. 7δ· Γ. Σ. Κορρές, ΠΑΕ 1976, 488 σημ. 1, σ. 489 σημ. 1. Nancy Wilkie, Burial Customs at Nichoria, Thanatos. Les coutumes funéraires en Égée à l'âge du Bronze, Actes du Colloque de Liège 1986, Liège 1987, 127-135, ἰδίᾳ 128.

16. Axel Hartmann, Prähistorische Goldfunde aus Europa, Teil II: Spektralanalytische Untersuchungen und deren Auswertung, Berlin (SAM V), 1982, 144-148, πίν. 100-112· Ulrich Zwicker, Untersuchung von 10 Goldfolienproben von den Grabungen in Peristeriá Peloponnes und Koukounara, Πεπραγμένα Α΄ Διεθνοῦς Συνεδρίου «Προμυκηναϊκὴ καὶ Μυκηναϊκὴ Πύλος», Ἀθῆναι 1980 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).

17. Εὐ. Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη, Οἱ τύμβοι τοῦ Ἄργους, δ.δ. Ἀθῆναι 1980. Πρβ. καὶ J. H. Crouwel, Two Mycenaean Gold Ornaments in Amsterdam - from Argos?, Bull Ant Beschav XLVI, 1971, 64-74.

18. B. Hänsel, Mykene und Europa, Das mykenische Hellas, Heimat der Helden Homers, Berlin-Kulturstadt Europas 1988, Athen 1988, 62.

19. Silber, Blei und Gold auf Sifnos: prähistor. und antike Metallproduktion. Hrsg: Vereinigung der Freunde von Kunst und Kultur im Bergbau e.v., Bochum: Dt. Bergbau-Museum, 1985, Montanhistorische Zeitschrift DER ANSCHNITT. Beiheft 3 Veröffentlichumgen aus dem Deutschen Bergbau-Museum Bochum Nr. 31.

20. Νέα παρουσίασις τῶν τοιχογραφιῶν ὑπὸ Χριστίνας Α. Τελεβάντου, Ἀκρωτῆρι Θήρας. Οἱ τοιχογραφίες τῆς Δυτικῆς Οἰκίας, δ.δ., Ἀθῆναι 1989. Πρβ. καὶ σημ. 5 διὰ τὴν ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους τῆς Τελεβάντου χρυσῶν προτύπων διὰ τὰ ἀπεικονιζόμενα κοσμήματα.

21. Ἡ συγγραφεὺς ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν χρησιμότητα τῶν περονῶν, ἰδίᾳ τοῦ Α ΙΙΙ τάφου, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ τάφου Β-Ο σημειοῦσα «Wie sie getragen wurden, ob an Gewänden oder im Haar, ist allerding unklar»! Ἐπ' αὐτοῦ ἰδὲ τάς διαπιστώσεις τῆς Ἀθ. Κάντα, The Tripolis Street Graves at Argos, Athens Annals of Archaeology VIII, 1975, 266-269 εἰκ. 14-17, 21, τοῦ δρ. Κων. Συριοπούλου, Οἱ μεταβατικοὶ χρόνοι, Β, 1984, 576 (XXIII. 7), τῆς δρ. Αἰκ. Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, Σκεύη καὶ σύνεργα τοῦ καλλωπισμοῦ στὸν κρητομυκηναϊκὸ χῶρο, δ.δ. Θεσσαλονίκη 1979, 213, 214 καὶ τῆς δρ. Imma Kilian-Dirlmeier, Nadeln der frühhelladischen bis archaischen Zeit, von der Peloponnes (PBF XIII, 8), Beck, München 1984, 37 κέξ. Πρβ. καὶ Rheinisches Landesmuseum Bonn. Wir entdecken die Franken, 1973, εἰκ. 47 καὶ κείμενον· H. Müller-Karpe, HdV, IV. 1 Text σ. 119, 122, πίν. 222, B 20: πίν. 223 A 6, 7; πίν. 226, A 6.

22. Spyr. Marinatos, Thera VII, 35-36, ἔγχρ. πίν. J-1, πίν. 64. Πρβ. καὶ Χριστ. Τελεβάντου, Κοσμήματα ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ Θήρα, ΑΕ 1984, 26 (48), εἰκ. 7 (48), σ. 45-46 (Κατάλογος VII-Γ-ΙΙ. 48).

23. Ἰδὲ σημ. 18 (σελ. καταλόγου 256 ἀριθ. 280).

24. H. Müller-Karpe, Zur altbronzezeitlichen Geschichte Europas, Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt a/M. München 1977, 39-64, ἰδίᾳ, σ. 56, 57 εἰκ. 38-39, 46! Handbuch der Vorgeschichte, Band IV, Bronzezeit, Dritter Teilband, Tafeln, München 1980, Tf. 477 (A. 2, B, Ψ, Δ.1).

25. J. L. Huot, V. Pardo, A. Rouguelle, A propos de la perle L. 76.5 de Larsa: les perles à quatre spirales, Iraq XLII (2), 1980, 120-129.

26. A. Palmieri, Excavations at Arslantepe (Malatya), Anatolian Studies XXXI, 1981, 107 εἰκ. 3.5· Lila Marangou, Collection Dolly Goulandris, I, Bijoux en or, BCH 99, 1975, 367 ἀριθ. 5-6 εἰκ. 5-6.

27. Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς, Ὁ πέμπτος λακκοειδὴς τάφος τοῦ κύκλου Α τῶν Μυκηνῶν, ΑΕ 1969, 125-141, Summary 141-142· H. Matthäus, Die Bronzegefässe der kretisch-mykenischen Kultur, München, Beck, 1980, 19-20 εἰκ. 1· G. S. Korrés, Burial Customs in Tholos Tomb 2 at Routsi/Myrsinochorion, Concilium Eirene XVI, Proceedings of the 16th International Eirene Conference, Prague 1982, Ed. by P. Oliva and Al. Proliková, Vol. 3 (Praha 1983), 91-97.

28. Imma Kilian-Dirlmeier, Noch einmal zu den «Kriegergräbern» von Knossos, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 32, 1985, 196-214· ἡ αὐτή, Beobachtungen zu den Schachtgräbern von Mykenai und zu den Schmuckbeigaben mykenischer Männergräber. Untersuchungen zur Sozialstruktur in späthelladischer Zeit, JRGZ 33, 1986, 159-198· ἡ αὐτή,

Κοσμήματα σὲ ἀνδρικὲς ταφὲς τῆς Μυκηναϊκῆς Ἐποχῆς, Πρακτικὰ Γ΄ Διεθνοῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Καλαμάτα 1985, Β΄ (Ἀθῆναι 1987-88), 289-297, πίν. ΛΣΤ΄-ΛΘ΄΄ ἡ αὐτή, Jewellery in Mycenaean and Minoan «Warrior Graves», Problems in Greek Prehistory, Manchester 1986, Bristol 1988, 161-171.

29. Ernst Meyer, λ. Pylos, RE XXIII$_2$, 1959, στ. 2140.26 κέξ. Πρβ. καὶ R. Hägg, Bemerkungen zum Nestorring, Schriften des Deutschen Archäologen-Verbandes IX-Kolloquium zur Ägäischen Vorgeschichte, Mannheim 1986 (1987), 57. Διὰ τὴν χρονολόγησιν εἰς τὴν ΥΕ Ι πρβ. Γ. Σ. Κορρές, ΠΑΕ 1976, Α΄, 277.

30. Πρβ. καὶ Enkomi et le Bronze Récent à chypre par J-Cl. Courtois - J et Elis. Lagarce, Nicosie 1986, 111, πίν. XX No. 33, καὶ τὸ ἕτερον μετὰ 16 ψήφων εἰς σχῆμα διπλῶν πελέκεων (Cyprus Today, Vol. XXVI, July-Sept. 1988, No 3.

30α. Κ. Κρυστάλλη - Βότση: Τὰ δακτυλίδια ἀπὸ τὰ Ἀηδόνια Κορινθίας, Φίλια Ἔπη, εἰς Γεώργιον Ε. Μυλωνᾶν Γ΄, 1989, 34-43, πίν. 5-9. Περὶ τῶν παραστάσεων πομπῶν εἰς τὴν κρητομυκηναϊκὴν τέχνην πρβ. Sur. El. Peterson, Wall Paintings in the Aegean Bronze Age: The Procession Frescoes' Univ. of Minnesota, Ph. D. 1981.

31. Ἰω. Σακελλαράκης, Ἀνασκαφὴ Ἀρχανῶν, ΠΑΕ 1975 Β΄, 261-265, πίν. 230 β-231α, γ, δ-232-233α,β-235α, 237. Πρβ. καὶ M. A. V. Gill, BCH Suppl. XI 1985, 67.

32. C. W. Blegen, M. Rawson, W. D. Taylour, W. P. Donovan, The Palace of Nestor, III, Princeton 1973, 124-125, πίν. 194, 35-36, 39, Index 268.

33. Robert Avila, Das Kuppelgrab von Volos-Kapakli, PrZ 58, 1983, 22, 35 (24), εἰκ. 7, 4.

34. Ἀντ. Κεραμόπουλλος, Θηβαϊκά, ΑΔ 3, 1917, 170, εἰκ. 126.

35. Rob. Laffineur, Les pendants d' oreilles minoens en forme de bucrâne, Πεπραγμένα Δ΄ Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, Ἡράκλειον 1976 (Ἀθῆναι 1980), Α΄, 281-296, πίν. 88-90' H.-G. Buchholz, Spätbronzezeitliche Ohrringe Zyperns in Gestalt von Rindköpfen und ihr Auftreten in Griechenland, Acta Praehistorica et Archaeologica 18, 1966, 117-155 εἰκ. 1-27' ὁ αὐτός, Einige bronzezeitliche Ohrringe Zyperns und ihr Symbolwert, Πεπραγμένα Α΄ Διεθνοῦς Συνεδρίου «Προμυκηναϊκὴ καὶ Μυκηναϊκὴ Πύλος», Ἀθῆναι 1980 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν). Πρβ. καὶ Rob. Laffineur, Collection Paul Canellopoulos (XV), BCH 104, 1980, 346 (1), εἰκ. 1.

36. Χρυσούλα Καρδαρᾶ, Νάξος 1, Ἁπλώματα Νάξου. Κινητὰ εὑρήματα τάφων Α καὶ Β, Ἀθῆναι 1977, 4-6, 7, πίν. 2-5. Εὐ. Αεϊλάκη-Πρωτονοταρίου, Οἱ τύμβοι τοῦ Ἄργους 1980, περὶ τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων ἐκ τάφου τοῦ Ἄργους (σ. 118-119, πίν. Ε 10) καὶ ἐκ ταφῆς Ἁγ. Θεοδώρων Κορινθίας (σ. 223, πίν. Ε 22).

37. Than. J. Papadopoulos, Mycenaean Achaea, I-II, Göteborg 1979, 223.

38. Γ. Σ. Κορρές, Ἀνασκαφαὶ Πύλου, ΠΑΕ 1974, 148-156, πίν. 111α3, 113γ-δ' ΠΑΕ 1976, 477, πίν. 256β.

39. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Band 6, hrsg. von B. Hänsel, Kastanas, Die Kleinfunde von Alix Hochstetter, Berlin 1987, 15-18.

40. Excavations of the Necropolis at Perati, Spiros Iakovidis, Occ. Papers 8, Inst. of Archaeology, UCLA, Los Angeles 1980, 82 κέξ.

41. The Aegean and the East, An Investigation into the Exchange of Artistic Motifs between the Aegean, Egypt, and the Near East in the Bronze Age by J. L. Crowley (D. Ph.), University of Tasmania, Hobart 1977, I-II.

42. Φωτεινὴ Κ. Λάμπρου, Ἡ Ἀνατολικὴ παρουσία στὸ Αἰγαῖο κατὰ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ. δ.δ., Ἀθῆναι 1988, I-II.

43. Glass Finds and Glassmaking in Mycenaean Greece. An Archaeological Study by Jana Wiener (Stepankova), D. Ph. Tübingen 1980, Robert Laffineur, La Technique du verre mycénien et ses rapports avec les techniques de l'orfèvrerie, Association Internationale pour l'Histoire du Verre, Liège 1979, Annales du 7e Congrès de l' Association pour l'Historie du Verre, 31-39.

44. Mission Archéologique d' Alasia, Tome VI, Alasia III, Les objets des niveaux stratifiés d' Enkomi par Jacques-Claude Courtois, Paris 1984, 50-52.

45. Fondation A. G. Leventis, Enkomi et le Bronze Récent à Chypre. Jacques-Claude Courtois, Jacques et Elis. Lagange, Nicosie 1986, 100 κέξ., Pyla-Kokkinokremos. A Late 13th-Century B.C. Fortified Settlement in Cyptus by V. Karageorghis and M. Demas, Nicosia 1984, 60 κέξ.

46. Πρβ. καὶ τὴν βιβλιοκρισίαν του ἐν L' Antiquité Classique 56, 1987, 531-533. Rob. Laffineur, Propos sur l' orfèvrerie Mycénienne de Laconie, Πρακτικὰ Α΄ Λακωνικοῦ Συνεδρίου, Σπάρτη-Γύθειον 1977 (Ἐν Ἀθήναις 1979), Α΄ (Λακωνικαὶ Σπουδαὶ Δ΄) 46-52 εἰκ. 1-2· ὁ αὐτός, Le symbolisme de la chouette, Πρακτικὰ τοῦ Β΄ Διεθνοῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, Πάτραι 1980, II, Ἐν Ἀθήναις 1981-1982, σ. 5-16· ὁ αὐτός, Une épingle Minoenne en or avec inscription en Linéaire A, BCH 105, 1981, 3-25· ὁ αὐτός, Iconographie Minoenne et Iconographie Mycénienne à l' Époque des tombes de fosse, L' Iconographie Minoenne, Actes de la Table Ronde d' Athènes 1983, BCH Suppl. XI, 1985, 245-265· (πρβ. καὶ P. Warren, αὐτόθι, 200 εἰκ. 8)· ὁ αὐτός, Weitere Beiträge zur Symbolik im mykenischen Bestattungsritual, Schriften des Deutschen Archäologen-Verbandes, IX, Kolloquium zur Ägäischen Vorgeschichte, Mannheim 1986 (1987), 125-132· ὁ αὐτός, Fécondité et Pratiques Funéraires en Égée à l' Âge du Bronze, Archaeology and Fertility Cult in the Ancient Mediterranean, Malta 1985, Amsterdam 1986, 79-96· ὁ αὐτός, Le symbolisme funéraire de la chouette, L' Antiquité Classique L, 1981, 432-444, πίν. 1-6· Le trésor de Zakro: Datation et Authenticité, Πεπραγμένα τοῦ Ε΄ Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου 1981, Α΄ (1985), 181-9, πίν. ΝΓ΄.

47. Ἀντ. Κεραμόπουλλος, AE 1930, 29 κέξ. Αἰκ. Δημακοπούλου, Μυκηναϊκὸν ἀνακτορικὸν ἐργαστήριον εἰς Θήβας, AAA 7, 1974, 162-171.

48. J.-Cl. Poursat, BCH 102, 1978, 834· ὁ αὐτός, Ateliers et Sanctuaires à Malia, Minoan Society, Proceedings of the Cambridge Colloquium 1981, Bristol 1983, 277-281· Micheline van Effenterre, Réflexion sur l'organisation des ateliers dans la civilisation Créto-mycénienne, αὐτόθι, 69-73.

49. Das Mykenische Hellas - Heimat der Helden Homers, Berlin-Kulturhauptstadt Europas 1988.

50. Ἰδὲ ἀνωτ., σημ. 35. Πρβ. καὶ J. N. Coldstream, The Originality of Ancient Cypriot Art, Cultural Foundation of the Bank of Cyprus, Nicosia 1986, 11, εἰκ. 30 κ.ἀ.

51. Rob. Laffineur, Der Zusammenhang von Mykenischem und Frühgriechischem in der Goldschmiedekunst, Forschungen zur ägäischen Vorgeschichte, Das Ende der mykenischen Welt, Akten des Internationalen Kolloquiums 1984 in Köln, (hrsg von Eberhard Thomas) Köln 1987, 73-92. Περαιτέρω βιβλιογραφία ἀναγράφεται ἐν ὀλίγοις: Ἀγνὴ Ξενάκη-Σακελλαρίου, Οἱ θαλαμωτοὶ τάφοι τῶν Μυκηνῶν ἀνασκαφῆς Χρ. Τσούντα (1887-1898), 1985, σσ. 367, πίν. 144, πίν. σχεδίων XIV· Μαρία Α. Παντελίδου, Αἱ προϊστορικαὶ Ἀθῆναι, δ.δ., Ἀθῆναι 1975, σσ. 276, χάρτης 1, πίν. 79· Sabina Brodbeck-Jucker, Mykenische Funde von Kephallenia im Archäologischen Museum Neuchâtel, Roma 1986, 71 κέξ.· J. G. Younger, The Iconography of Late Minoan and Mycenaean Sealstones and Finger Rings, Bristol 1988, σσ. 432.

52. Imma Kilian-Dirlmeier, Bemerkungen zu den Fingerringen mit Spiralenden, JRGZ, Mainz 27, 1980, 249-269, ἰδίᾳ, σ. 259: «Als genuines Erzeugnis der mykenischen Bronzeindustrie erwiesen, vermögen die Fingerringe mit Spiralenden weder eindringende Fremdgruppen noch weitreichende Kontakte zu belegen. Durch ihr nachweisliches Vorkommen von spätmykenischer Zeit bis ins 7./6. Jhdt v. Chr. aber bieten sie den historisch nicht minder bedeutungsvollen Nachweis für das kontinuierende Weiterleben mykenischer Tradition (zumindest im handwerklichen Bereich) über die Dark Ages hinweg bis in die historische Zeit».

53. Κων. Συριόπουλος, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, Οἱ μεταβατικοὶ χρόνοι ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον, 1200-700 π.Χ., Β΄, Ἀθῆναι 1984, σποράδην.

54. Imma Kilian-Dirlmeier, Ὁ δωρικὸς πέπλος κατὰ τὴν Ὑπομυκηναϊκὴ καὶ Πρωτογεωμετρικὴ Ἐποχὴ στὴν Πελοπόννησο, Πελοποννησιακὰ ΙΒ΄, 1984, 113-118 (Zusammenfassung), πίν. Δ΄-ΣΤ΄.

55. Γ. Στ. Κορρές, Τὰ ὁμηρικὰ ἐνώτια, Πλάτων ΙΣΤ΄, 1964, 246-258· ὁ αὐτός, Ἔρματα τρίγληνα μορόεντα, Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὀρλάνδον, Β΄, Ἀθῆναι 1964, 214-219, 421, πίν. XXXI. Ἐξ Ἀναβύσσου κοσμήματα προέρχονται καὶ ἐξ ἀνασκαφῶν τοῦ Κωστῆ Δαβάρα (γεωμετρικῆς ἐποχῆς) ἐκ τοῦ τοπικοῦ νεκροταφείου (Bijoux d' Anavyssos, BCH 92, 1968, 768 fig. 12). Τὴν ταύτισιν πρὸς τὰ πυραμιδοειδῆ ἐκ Caere καὶ λοιπὰ ἐνθυμίζοντα μόρον ἐπέτυχεν ὁ Helbig (Handbuch der klassischen Altertumswisseoschaft IV, 1_2, Die griechischen Privat- und Kriegaltertümer, Iw. v. Müller, Ad. Bauer, München 1893, 86-87), διὰ τὸν ὁποῖον περαιτέρω παραπομπαὶ εἰς Daremberg Saglio, 3 443a: Helbig, Hom. Epos^2, 271 κέξ. Περὶ γλήνης ὡς «αἰγιακῆς λέξεως ἰδὲ καὶ Lamer, Indogermanische Forschungen, 1930. Εἰς Trebeniste, Jahreshefte 28,

1933, 173 εἰκ. 80 (Nikola Vulic, Neue Gräber in Trebenischte). Πρβ. καὶ τὴν ἐκ Γουρνιῶν μήτραν. Τέλος, ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ζεῦγος ἐνωτίων μὲ τρεῖς κεφαλὰς καὶ κοκκίδωσιν ἀγνώστου προελεύσεως (William Culigan, Berytus XXII, 1973, 33, πίν. Ic).

56. Σίνδος. Κατάλογος τῆς Ἔκθεσης. Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης, Ἀθήνα 1985. Πρβ. καὶ Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ χρόνια ὡς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρο, Bologna 1988/Θεσσαλονίκη 1988, 102-117 (Αἰκ. Δεσποίνη)· Ἀρχαία Μακεδονία/Ancient Macedonia 1988, 201-209 ἀριθ. 139-149.

57. Αὐτόθι, σ. 9, 66.

58. Τὰ Νέα, Πέμπτη 24 Ἰουλίου 1986, σ. 13· Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ χρόνια... 89-101 ἀριθ. 61-89 (Κ. Σισμανίδης)· Ἀρχαία Μακεδονία/Ancient Macedonia 1988, 196-197 ἀριθ. 129-131.

59. Ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1988, 73 κέξ., εἰκ. 62-65.

60. Θεσσαλονίκη. Ὁδηγὸς τῆς ἔκθεσης: Ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ μέχρι τὰ χριστιανικὰ χρόνια, Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης, Ἀθήνα 1986. * 61. Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ χρόνια ὡς τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο, Bologna 1988/Θεσσαλονίκη 1988. * 62. Ἀρχαία Μακεδονία/Ancient Macedonia 1988 (ἔκθεσις εἰς Αὐστραλίαν).

63. AE 1960 (1963), 119-122 εἰκ. 1-2.

64. Ἰω. Παπαποστόλου, ΑΔ 32, Α, 1977, 334.

65. Γ. Σ. Κορρές, Ἀρχαιολογικαὶ Διατριβαὶ ἐπὶ θεμάτων τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, Ἀθηνᾶ, Σειρὰ Διατριβῶν καὶ Μελετημάτων 21, 1979/84, 79.

66. Ekrem Akurgal, Griechische und römische Kunst in der Turkei, München, Hirmer Verlag 1988.

67. Amathonte III Testimonia 3. L' Orfèvrerie (Robert Laffineur), Scarabées (Annie Forgeau), Coupe en argent (Antoine Hermany), Éditions Recherches sur les Civilsations, Paris 1986 (Études Chypriotes VII), Mémoire No 67, 13-133.

68. Πρβ. καὶ Glyptic Arts-Ancient Jewelty. An Annotated Bibliography by Derek J. Content with contributions by Bernadette H. Willette, Crow Hill/Houlton, Maine 1985 (σσ. 158). Περαιτέρω, Β. Ἀδρύμη-Σισμάνη, Τύμβος Φερῶν, ΑΑΑ 16, 1983 (1985), 23-41, ἔγχρ. πίν. Ι· Ἰω. Παπαποστόλου, Κτερίσματα ταφῆς σὲ ρωμαϊκὸ μαυσωλεῖο στὴν Πάτρα, AE 122, 1983 (1985), 1-34, πίν. 1-22· Χριστίνα Τελεβάντου, Κοσμήματα ἀπὸ τὴν προϊστορικὴ Θήρα, AE 123, 1984 (1986), 14-54.

Ἐπὶ θεμάτων ἐπιδράσεων, πρβ. Peter Zazoff, Der neue thrakische Silberschatz von Regozen in Bulgarien, AntW 18, 1987, 2 κέξ.

Rob. Laffineur, L' Origine et la déstination des bandes d' or macédoniennes, BCH CIII, 1979, 217-227.

Albanien-Schätze aus dem Lande der Skipataren, Ausstellungskatalog, hrsg. von Arne Eggebrecht, Philipp von Zabern Verlag, Mainz 1988· Kleoparta. Das Ägypten der Ptolemäer. Katalog-Handbuch, Philipp von Zabern Verlag, Mainz 1989· Hellenistic Art in the Walters Art Gallery by Ellen D. Reeder, Baltimore 1988, Princeton University Press, σσ. 217-250· Ἀλέξ. Καμπίτογλου, Ἀνασκαφὲς Τορώνης, ΠΑΕ 1984, σσ. 51, 53, πίν. 55 γ-δ, 61 β-γ.

69. Tyrovousi, Fotini, Goldschmuck in griechischen Gräbern des 4. und 3. Jhs v. Chr., Berlin (Magister)· διατριβὴ τῆς δίδος Μπ. Τσιγαρίδα περὶ νεκρικῶν στεφάνων (Ὀξφόρδη)· Ingrid Blank, Studien zum griechischen Halsschmuck der archaischen und klassischen Zeit, Diss. Mainz/Köln 1974· Ulrike Axmann, Hellenistische Schmuckmeddaillons, Diss. Freiburg i. Br. Berlin 1986.

70. Μανόλης Ἀνδρόνικος, Οἱ βασιλικοὶ τάφοι τῶν Αἰγῶν ἐν: Φίλιππος βασιλεὺς Μακεδόνων. Ἔκδ. Λουίζα Δ. Λουκοπούλου-Μιλτιάδης Β. Χατζόπουλος, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1980, 188 κέξ. εἰκ. 121 ἐν σ. 217· Μανόλης Ἀνδρόνικος Βεργίνα. Οἱ Βασιλικοὶ τάφοι καὶ οἱ ἄλλες ἀρχαιότητες, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1984, 172-173 εἰκ. 137 καὶ σ. 192 εἰκ. 154· The Atlas of Archaeology. Consultant editor, Prof. K. Branigan, Mcdonald and Co, London 1982· The Classical World, Dr. Alan W. Johnston. Dr. Malcolm A. R. Colledge, 70-71, πίν. ἄνω δεξιᾷ· The Search of Alexander, Exhibition Catalogue, Boston 1980, no. 173, p. 187 and pl. 36· National Gallery of Art, Washington, Studies in the History of Art, Vol. 10, 1982, Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times, Macedonian Royal Jewerly by Reynold A. Higgins, 141-142 fig. 3.

71. W. Deonna, Expl. Délos, XVIII, 1928· F. Durrbach, Choix d'Inscr. de Délos, 1921.

72. De coronarum apud anticos vi atque usu scripsit Josef Köchling, Giessen 1914, Religionsgeschichtliche Versuche und Vorabeiten, XIV. Band 2. Heft, 1 κέξ.· Ganszyniec, λ. Kranz, RE XI. 2 (1922), στ. 1592. 15 - 1595.34, 1597.22, ἰδίᾳ 1592.63-64, 1593.45 (περὶ δρυὸς καὶ μυρτιᾶς, ἀντιστοίχως) Steier, λ. Myrtos, RE XVI (1935), στ. 1171.7 κέξ.· L. Deubner, Die Bedeutung des Kranzes im klassischen Altertum, Archiv für Religionswissenschaft, 30, Leipzig und Berlin 1933, 70-104.

73. Ἡ κ. Μπεττίνα Τσιγαρίδα πρόκειται νὰ δημοσιεύσῃ συντόμως τὴν διατριβὴν ἐπὶ διδακτορίᾳ ἐκ τοῦ Παν/μίου τῆς Ὀξφόρδης μὲ θέμα τὰ νεκρικὰ στεφάνια τῶν κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἡ πρώτη της συμβολὴ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν τιμητικὸν τόμον γιὰ τὸν καθηγητὴ Μανόλη Ἀνδρόνικο Ἀμητός, Μέρος Δεύτερο, Θεσσαλονίκη 1987, ὑπὸ τὸν τίτλον Χρυσὸ στεφάνι μυρτιᾶς ἀπὸ τὴ Βεργίνα, 907-913, 914, πίν. 181-182.

74. Ἀσύλητος τάφος στὴν Πύδνα μία μαρτυρία ἑλληνικότητας, Ἐλεύθερος Τύπος Δευτέρα 13 Αὐγούστου 1984, 21 καὶ εἰκὼν τοῦ χρυσοῦ περιδεραίου μὲ τὰ φύλλα βελανιδιᾶς· Ματθαῖος Μπέσιος, Ἡ ἀρχαία Πύδνα, τόμος Οἱ ἀρχαιολόγοι μιλοῦν γιὰ τὴν Πιερία, ἔκδοση ΝΕΛΕ Πιερίας, Θεσσαλονίκη 1985, 51-54 εἰκ. 7. Ὁμοίως στεφάνι μυρτιᾶς, χρυσᾶ κοσμήματα, ἀργυρᾶ σκεύη καὶ σιδηρᾶ ὅπλα φέρονται ὅτι προῆλθον ἐκ κιβωτιοσχήμου τάφου ὑστεροκλασσικῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ὁδὸν Ὡραιοκάστρου εἰς Σταυρούπολιν, ποὺ ἀποδίδονται εἰς ἀνδρικὴν ταφὴν ἀνεξαρτήτως τοῦ στεφάνου μυρτιᾶς (Κ. Ρωμιοπούλου, Ὑστεροκλασσικὰ ταφικὰ σύνολα ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, ἐν Φίλια Ἔπη εἰς Γεώργιον Ε. Μυλωνᾶν, Τόμος Γ΄, ἐν Ἀθήναις 1989, 217-218, ἰδίᾳ σ. 208 ἀριθ. 1, πίν. 51) (Μουσ. Θεσ/κης ἀριθ. 7417).

75. Dyfri Williams, Three Groups of Fourth of Fourth Century South Italian Jewellery in the British Museum, RM 95, 1988, 75 κέξ., 1. The Tomb of the Taranto priestess, 76-77 Sceptre, πίν. 30-31.

76. Margueritta Guardussi, Corone d' oro, Epigraphica 1974, 7 κέξ.· R. Lullies, Abermals: Zur Bedeutung des Kranzes von Armento, JdI 97, 1982, 91-117· J. Wolters, Die Granulation. Geschichte und Technik einer alten Goldschmiedkunst, Callwey Verlag, München 1983, 77.

77. Εὑρήματα ἀπὸ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Σιδήρου, Τὰ Νέα, Πέμπτη 13 Ἀπριλίου 1989, σ. 16.

78. Τέσσερις νέοι τάφοι στὴν πλατεία Κοτζιᾶ, Τὰ Νέα, Αὐγούστου 1985, σ. 14.

79. Χ. Μακαρόνας, Τάφοι παρὰ τὸ Δερβένι Θεσσαλονίκης, ΑΔ 18, 1963, Β΄, 193-196, πίν. 224-229· Μαν. Ἀνδρόνικος, Οἱ βασιλικοὶ τάφοι τῶν Αἰγῶν, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σημ. 70, σσ. 162-163 εἰκ. 88, 90.

80. Ὑπὸ ἐκτύπωσιν ὑπὸ τῆς δρ. κ. Ἰουλίας Κουλεϊμάνη-Βοκοτοπούλου, διευθυντρίας τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης, Τάφος ΙΙ, ἀριθ. δημοσιεύσεως 16-ἀριθ. εὑρετηρίου Μ.Θ. 7591· Τάφος ΙΙΙ ἀριθ. δημοσιεύσεως 44-48 ἀριθ. εὑρετηρίου Μ.Θ. 7570-7574. Πρβ. καὶ Ἰουλία Βοκοτοπούλου, Οἱ ταφικοὶ τύμβοι τῆς Νέας Μηχανιώνας, Πρακτικὰ τοῦ XII Διεθνοῦς Συνεδρίου κλασσικῆς Ἀρχαιολογίας, Ἀθῆναι 1983, τόμος Β΄, Ἀθῆναι 1988, σσ. 25-30, πίν. 7-8.

81. Bulletin n. 15, Fédération Mondiale des Amis de Musées, Les discours du 5e Congrès International 1985, σ. 28, εἰκὼν Diadème en or avec feuilles et fruits de chêne. 4ème siècle A.C. Musée Benaki, Athènes.

82. The Search for Alexander. Supplement to the Catalogue, 5 March to 10 July 1983 The Royal Ontario Museum, Toronto, σ. 46 (S-66), στέφανος· μυρτιᾶς· Louise Berge and Karen Alexander, Ancient Gold Work and Jewelry from Chicago Collections, The Ancient World, May 1985, Vol. XI, nos 1 and 2, 31 No. 160, Pl. XI, στέφανος δρυός· Gli Ori di Taranto in Età Ellenistica, Ettore M. De Juliis. Mostra a cura di Maurizio di Paulo, Brera 2 Milano (1984-1985), Museo Archeologico Nazionale Taranto 1986, Arnoldo Mondadori Editore, Milano 1984/1986, 71-108, ἰδίᾳ σ. 80 (myrtus tarentinus)· E. de Juliis-D. Loiacono, Taranto. Il Museo Archeologico. Fotografie di Ciro De Vincentis, Mandese Editore, Taranto 1985/86, Le Oreficerie 289 κέξ. (D. Loiacono)· Il Tesoro di Taras (Museo Nazionale di Taranto), Fotografie di Ciro De Vincentis. Carlo Besteti. Roma-Milano 180· Gli Ori di Taranto in Età Ellenistica. Materiali e Suggerimenti per la didactica di una ricerca Archeologica. Testi a cura di G. Andreassi ed altri. Taranto 1984, 54 εἰκ. 59, 69.

83. Σωτ. Δάκαρης, Ἐπιτύμβιος στήλη (ἢ περὶ δρυολατρείας), Χαριστήριον εἰς Ἀν. Κ. Ὀρλάνδον, Ἐν Ἀθήναις Δ΄ 1967-1968, 386-405, πίν. CVIII, σημ. 13 (ὑπόδειξις Λ. Μαραγκοῦ).

84. Desideratum ἀποτελεῖ καὶ ἡ ἀξιοποίησις τοῦ ὑλικοῦ ποὺ περιλαμβάνεται εἰς τὰς ἀναγραφὰς περὶ τῶν ἀναθέσεων/ἀναθημάτων εἰς τὰ ἱερὰ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἀρκεῖ, ὄντως, νὰ φυλλομετρηθοῦν αἱ Tabulae magistratum (Tabulae quaestorum Minervae et reliquorum deorum) ἐν IG II/III$_3$, ed. I. Kirschner Nr. 1370 κἑξ. (ἐπ' αὐτῶν H. Lehner, Über die athenischen Schatzverzeichnisse des vierten Jhs (Diss. 1890)· W. S. Ferguson, The Treasures of Athena (1932) καὶ T. Linders, Studies in the Treasures Records of Athens Brauronia in Athens 1972) πρὸς καθορισμόν, εἰ δυνατόν, τῆς χρονολογήσεως καὶ τῆς φύσεως τῆς πληθύος τῶν ἀναθημάτων (διαδήματα, στέφανοι, σφραγῖδες, δακτύλιοι, ἐνώτια, περιδέραια κ.ο.κ.) τῶν ἱερῶν τοῦ Ἱεροῦ Βράχου.

Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ καθωρίζετο ποῖα τῶν κοσμημάτων τούτων ἀνάγονται εἰς τὴν κρητομυκηναϊκὴν περίοδον καὶ ποῖα ἀνήκουν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους, ἔτι δὲ ποίας μορφῆς ἦσαν τὰ λοιπὰ ἀνατεθέντα κοσμήματα. [Πρβ. Γ. Σ. Κορρές, Die «Krerisch-Mykenischen Siegel der griechischen Heiligtümer» ἐν Ἀρχαιολογικαὶ Διατριβαὶ ἐπὶ θεμάτων τῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, Ἀθηνᾶ, Σειρὰ Διατριβῶν καὶ μελετημάτων 21, 1979/84, 90-91, 101 (ἐπὶ 89).]

85. Ἀρχαία Μακεδονία-Ancient Macedonia, ἔ. ἀνωτ., σ. 287 ἀριθ. 236. Ὁμοίως ἀτυχὴς εἶναι ἡ ταύτισις καὶ εἰς τοὺς τόμους Φίλιππος, Βασιλεὺς Μακεδόνων, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1980, σ. 162 εἰκ. 88 καὶ Ἡ Μακεδονία ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ χρόνια ἕως τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο, Bologna 1988/Θεσσαλονίκη 1988, σ. 150 ἀριθ. 184 (Πολυξένη Ἀδὰμ-Βελένη), Βεβαίως, πλήρης ἀδυναμία ἐκδηλοῦται διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς συλλογιστικῆς εἰς Περισκόπιον τῆς Ἐπιστήμης, τεῦχος 111 Ὀκτώβριος 1988, Μιχάλης Κοκολάκης, Τὸ ἄλυτο αἴνιγμα τοῦ νεκροῦ τῆς Βεργίνας, σ. 41.

86. Ἀρχαία Μακεδονία-Ancient Macedonia, ἔ. ἀνωτ., σ. 381 ἀριθ. 349.

87. Αὐτόθι, σ. 399 ἀριθ. 373. Χρυσοῦς στέφανος μετὰ φύλλων ἐλαίας(;) φέρεται κλαπεὶς ἐκ τῆς Gallerie Vollmoeler, Zürich. (Πληροφορία καθηγ. H.-G. Buchholz.)

88. Φίλιππος, Βασιλεὺς Μακεδόνων, ἔ. ἀνωτ., σ. 55 εἰκ. 35. Χρυσοῦς στέφανος μὲ ἐσχηματοποιημένας βαλάνους καὶ 20 φύλλα δρυὸς ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Ἰω. Παπαποστόλου εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, Σολωμοῦ-Σμύρνης 72-73.

Ἄλλος στέφανος μὲ χρυσᾶ φύλλα ἐλαίας ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγ. Σοφίας 44.

Πολλὰ παραδείγματα στεφάνων μετὰ καρπῶν καὶ ἀνθέων καὶ φύλλων ἐλαίας, μυρτιᾶς καὶ δρυὸς καταγράφονται ὑπὸ τῆς δίδος Μπ. Τσιγαρίδα, Ἀμητός, ἔν. ἀνωτ., 909-911. Πρβ. καὶ τὸν τῆς μυρτιᾶς ἐξ Ἁγ. Παρασκευῆς Θεσ/κης, 1983 τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰ. π. Χ. (Μουσεῖον Θεσσαλονίκης).

89. Τόμος Μαγνησία, Ἀθήνα 1982, σ. 93, εἰκ. 62 (Γ. Χουρμουζιάδης).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΥΛ. ΚΟΡΡΕΣ

In **Themistii Orationes** Index auctus. Accuravit *Antonio Garzya*, [Napoli] 1989, σσ. XVI+588.

Πρόκειται περὶ εὑρετηρίου, ἐκδοθέντος ὑπὸ μιᾶς πλειάδος φιλολόγων, ὑπὸ τὴν Δ/σιν τοῦ γνωστοῦ ἑλληνιστοῦ A. Garzya, κατέχον τὴν 11ην θέσιν εἰς τὴν ἀξιόλογον σειρὰν Hellenica et Byzantina Neapolitana. Ἡ λεξικογράφησις ἀφορᾷ εἰς τοὺς 34 λόγους Θεμιστίου τοῦ Παφλαγόνος (317-388), οἱ ὁποῖοι περιέχονται εἰς τὴν τελευταίαν τρίτομον κριτικὴν ἔκδοσιν τῶν G. Downey καὶ A. F. Norman τῆς Teubnerianae βιβλιοθήκης, I, 1965, II 1970, III 1974.

Κατὰ τὴν καταγραφὴν τῶν λημμάτων παρακολουθοῦνται οἱ διάφοροι τύποι εἰς ὅλας τὰς πτώσεις καὶ τὰ πρόσωπα εἰς τὰς ὁποίας ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα ἢ τὸ ρῆμα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεμιστίου, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ τὴν εὐκολίαν τὴν ὁποίαν παρέχει εἰς τοὺς φιλολόγους τὸ ὡς ἄνω εὑρετήριον. Ἡ